

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 38 Volume: 8 Issue: 38

Haziran 2015 June 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

OSMANLI DEVLETİ'NDEN CUMHURİYET DÖNEMİNE GEÇİŞ SÜRECİNDE SÜLEYMAN ŞAH
TÜRRESİ'NİN KONUMU
*THE STATUS OF THE TOMB OF SULEYMAN SHAH IN PERIOD OF TRANSITION FROM OTTOMAN
STATE TO REPUBLICAN ERA*

Yakup KAYA*
Görkem Ozan ÖZALP**

Öz

Bir vatan toprağı olan Süleyman Şah'ın kabri ve kabrin etrafındaki bir kısım toprak, yedi yüz yılı aşkın bir süredir Selçuklulardan Osmanlılara ve nihayet Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden önemli bir mirastır. Caber Kalesi'nde bulunan Süleyman Şah'a atfedilen kabir asırlarca bir 'Türk Mezarı' olarak kabul edilmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında Suriye bölgesi Fransa tarafından işgal edilince Caber bölgesi de Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır.

Süleyman Şah Türbesi'nin bulunduğu bu bölgenin Türkiye'ye ait olması gerektiğı hususunun, Misak-ı Milli'yi gerçekleştirme hedefleri doğrultusunda Ankara Hükümeti tarafından Fransızlara kabul ettirildiğı anlaşılmaktadır. Ankara Antlaşması'nın 9. Maddesi ile Süleyman Şah Türbesi'nin Türkiye'nin bir toprağı olduğu gerçeğı Fransa tarafından kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Caber Kalesi, Süleyman Şah Türbesi, Türk Mezarı, Misak-ı Milli, Ankara Antlaşması.

Abstract

A piece of land known as the grave of Suleyman Shah and some land around the grave have transferred from the Seljuks to the Ottoman Empire, and finally to the Republic of Turkey since more than seven hundred years is a significant heritage. The grave attributed to Suleyman Shah situated in the Ja'ber Castle was accepted as a Turkish Grave for centuries. After the First World War when Syria district was occupied by France, Ja'ber region has been also detached from the Ottoman domination.

It is understood that the issue that the area, in which Suleyman Shah tomb took place, should belong to Turkey was imposed to France by Ankara government in accordance with perform in line with the objectives of the National Pact. At the National Independence period, especially between May and October 1921 diplomacy was applied by Government of Grand National Assembly of Turkey has reached success and finally, Article 9 of Ankara Agreement the fact that Tomb of Suleyman Shah belongs to territory of Turkey has been accepted by France.

Keywords: Jaber Castle, The Tomb of Süleyman Shah, Turkish Grave, National Pact, Angora Agreement.

Giriş

Türkiye Selçuklularının son zamanlarından Osmanlı Devleti'ne ve nihayetinde günümüze değin önemli bir vatan parçası olma özelliğine sahip olan ve bu konumunu da günümüzde sürdüren Süleyman Şah Türbesi ve türbe civarındaki belirli bir arazinin Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet devrine geçiş sürecinde kazandığı statü meselesi iyiden iyiye değerlendirilmesi gereken bir konudur. Türbeye bu vetirede kazandırılan statü, türbeyi ve türbenin etrafındaki belirli bir toprak parçasını günümüze değin gündemde tutacak niteliktedir.

Caber Kalesi'ndeki Süleyman Şah'a atfedilen 'Türk Mezarı' üzerine Sultan II. Abdülhamit zamanında ilk defa bir türbe yaptırılmıştır. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nı kaybedip Mondros Mütarekesi'ni imzaladığında savaş sırasında İtilaf Devletlerinin kendi aralarında imzaladıkları gizli antlaşmalar gereğince Osmanlı Devleti'nin Ortadoğı'daki toprakları paylaşılmıştır. Mütareke sürecinde Süleyman Şah Türbesi'nin bulunduğu Caber Kalesi Suriye'nin payına bırakılmıştır. Anadolu'daki milli hareket güçlendikçe ve savaş galibi batılı egemen devletlerin kendi aralarında oluşan bir takım ihtilafları da gitgide gün yüzüne çıktıkça İngiltere ve Fransa arasındaki yol ayrımı keskinleşmiş ve Ankara Hükümeti de dış politikasını şekillendirirken bu durumdan yararlanmayı başarmıştır. I. İnönü Savaşı sonrasında toplanan Londra Konferansı'nda Ankara Hükümeti'ni temsil eden Bekir Sami Bey ile Fransız Başbakanı Briand arasındaki protokole göre Türk-Fransız sınır sorunları şekillendirilmiş; ancak Caber Kalesi ve civarı bu sınır rejiminin dışında bırakılmıştır. TBMM bu görüşmeyi ve protokolü Misak-ı Milli'ye ve mütekabiliyete aykırı

* Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü

** Araştırmacı-Yazar.

bularak reddederek geçersiz saymış ve Ankara'daki milli hükümet 1921'in Mayıs başlarından itibaren Fransa ile yapılacak barışın yollarını aramış ve Fransa ile yapılacak olan barış koşullarını tayin etmeye çalışmıştır. TBMM Hükümeti'nin girişimleriyle Fransız temsilcisi Franklin Bouilloun'a verilen barış önerisinde Süleyman Şah Türbesi'ni de içine alan Caber Kalesi'nin Türk toprağı sayılması hususu yer almıştır.

Türkiye ve Fransa arasında imzalanan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması'nın 9. Maddesinde Caber Kalesi'nde yatmakta olan Süleyman Şah'a ait türbenin Türkiye'ye ait olduğu, türbenin Türk muhafızlar tarafından korunacağı ve türbeye bir Türk bayrağının çekileceğı hususları kabul edilmiştir. Ankara Antlaşması'nın 9. Maddesinin uygulanması sürecinde ortaya çıkan türbenin korumasını üstlenecek muhafızların sivil mi yoksa silahlı jandarma mı olacağı yönündeki bazı sorunlar da iki taraf arasındaki görüşmeler sonucunda çözümlenmiştir.

II. Abdülhamit Döneminde Süleyman Şah Türbesi'nin İnşası

Osmanlı padişahları ecdadına duyduğu saygı ve hürmetten dolayı Süleyman Şah Türbesi'ne özel bir önem vermişlerdir. Bu meyanda en dikkate değer ihtimamı gösteren padişah da II. Abdülhamit olmuştur. Sultan II. Abdülhamit hem Ca'ber Kalesi'nde medfûn cediti Süleyman Şah'ın hem de İnegöl'e bağılı Domaniç Nahiyesi'nin Çarşamba Köyünde yatan Süleyman Şah'ın eşi Hayme Hatun'un mezarları üzerine bir türbe yaptırmıştır (1309 H./1892 M.)¹. Sultan II. Abdülhamit devrinde Süleyman Şah'ın mezarı üzerine düzenli bir türbenin inşa edilmesine yönelik bir talebin Halep Vilayeti İdare Meclisi'nden geldiğı görülmektedir. Bu isteğe binaen Dâhiliye Nezareti durumun değerlendirmesini yapmış ve türbenin inşası için Osmanlı Sadareti'ne gerekli izahat verilmiştir. Halep Vilayeti İdare Meclisi, Dâhiliye Nezareti ve Sadaret makamı arasındaki yazışmalar sonuç vermiş ve nihayetinde meselenin halli için bizzat padişah iradesi alınmak suretiyle türbenin inşasına karar verilmiştir. Bu minvalde meseleyi açıklayan ve yapılması gerekenleri ihtiva eden bir belgede şu ifadeler yer verilmiştir: *“Zor Sancağı mülhakâtından Rakka kazâsında kâin Ca'ber Kalesi'nde gunûde-i mazca'-i ğufrân olan Süleyman Şah hazretleri ecdâd-ı meâlî-i neğâd hazreti padişâhiden olduğı halde kabr-i şerifleri üzerinde türbe inşâsı şimdîye kadar ba'zı mevâlîğe tesâdüfle taahhur etmiş olduğundan bahisle oraya bir muntazam türbenin bina ve inşası efkârını havî meclis-i idâre-i vilâyetden bu kere vârid olan mazbata-i manzûr-ı âli buyurularak merhum müşârûn-ileyh hazretlerinin mazca'-i münûrlarına şân-ı celîl-i cenâb-ı tâcidâriye çebân olacak sûretde türbe-i muntazam içine alınmasına vücûb-ı mesâlihâttan bulunmuş olmasına ve bu uğurda ne mükdar mesârif bulacağına dâir keşif defteri gönder ilmesine mebni mahallince keşfi bi'l-icrâ defter-i sarfiyât ve inşâatın ve lâzimü'l ihtiyâr olan masârifin kemmiyâtı anlaşıldıktan sonra icâbına bakılmak üzere istenilecek defterin vürûdunda atebe-i ulyâya arz ve takdîmi irâde ve ferman buyurulmuş ve bir mantûk-ı irâde-i seniyye-i mazbata-i mezkûre leffen savb-ı sâmi-i fehâmetpenâhûlerine tisyâr kılınmış olmakla olbâbda emir ve ferman hazreti menlehü'l-emrindir.”*

Mabeyn-i Hümayun Baş Kitabet-i Celilesi'ne gelen bir yazıda Süleyman Şah hazretlerinin şan ve şerefine layık bir türbenin yapılması gerektiğı vurgulanmakta ve belgenin altında merkez mutasarrıfının, defterdarın ve Halep vilayeti mutasarrıfının imzası bulunmaktadır³.

Yine bu çerçevedeki yazışmalardan birisinde Dâhiliye Nezâreti Celilesi Muhasebe Kalemi Vilayet Şubesi'nden Halep Vilayeti'ne gönderilen yazıda Süleyman Şah'ın merkadine(kabri) bir türbenin yapılabilmesi için vilayet yetkililerinin yerinde bir inceleme ve keşif yapması, 'defter-i sarfiyat ve inşaatın celb ve takdimi' konusunun halledilmesi çerçevesinde bir emirnamenin 9 Rebi'ülâhir 1299 tarihinde Halep vilayetine gönderildiğı belirtilmektedir⁴.

Süleyman Şah'ın mezarı için yapılacak türbenin planının ve masrafının netleştirilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Türbe için yapılacak masrafı netleştirmek için öncelikle bir 'keşif defteri' hazırlanmıştır. Hazırlanan keşif defterinde ayrıntılı olarak türbenin iç tefrişatı ve dış düzeni için gerekli olacak eşyalar ve yapılacak olan inşaatın malzeme miktarları belirtilmiştir. Keşif defterini belirten belgede şu bilgiler yer almaktadır: *“Rakka cihetinde medfûn Süleyman Şah hazretlerinin türbelerinin tamiri hakkında keşf-i evvel defteridir. Türbenin tamiriyle dâhili ve hârici için lüzum görülen, tûla zira': 12, ârza zira': 6, terbîa zira': 720 beher mürebbi' için.*

5480 gurus = lüzum görülen masârifât

Cisr-i şenbil: 5, üstâdî ve amelesi: 4, yekûn: 9

Türbe-i mezkûrun harâb olan kubbesinin ta'miri:

Tûla zira': 10, arza zira': 5, irtifa' zira': 22, terbîa zira': 125

Cisr-i şenbil: 12, tûla: 80, üstâdî ve amelesi: 4, saka ücreti: 20

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1998). *Osmanlı Tarihi*, Cilt. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 100.

² BOA, İ. DH. 849. 068137. 002. 001, 4 Rebiu'lâhir 1299-11 Şubat 1297(M. 23 Şubat 1882). Aynı doğrultuda diğeri bir belge için bkz. BOA, İ. DH. 924. 73.248. 001. 001. ve BOA, İ. DH. 924. 732.48. 001. 001.002.

³ BOA, İ. DH. 849. 068137. 001. 001.

⁴ BOA, İ. DH. 924. 73248. 004. 001.

Türbe-i mezkûra lüzum görülen kapı: 1 adet ve 250 guruş, pencere me'hazına kapaklar: 4 adet, 200 guruş, demir parmaklık 2 adet ve 240 guruş, çerçeve vesâirenin masârifâtı: 120 guruş, Türbe-i mezkûrun etrafına çekilecek duvarın mesârifâtı: tûla zira': 25, arza zira': 20, irtifa' zira': 4, terbîa zira': Beher zira' için lüzum görülen masârifât

Tûla: 80 adet ve 10 guruş, cisl-i şenbil: 12 adet ve 720 guruş, saka ücreti: 20, üstâdî ve amelesi: 2

Türbe-i mezkûrun sağ cihetinde müceddiden inşâsı lâzımgelen türbedâr için iki oda, bir ahur, iki hela, tûla zira': 25, arza zira': 6, irtifa' zira': 5 beher zira' için lüzum görülen masârifât: taş yol, 1 adet 10 guruş, cisl-i şenbil: 2 adet 220 guruş, üstâdî: 1 guruş

Mahall-i mezkûrun üzerlerinin kapadılmasında lüzum görülen kerestesi: kavak direği: 22 adet ve 440 guruş, tahta: 600 adet ve 2000 guruş

Üzeri sunmak için cisl-i şenbil: 200 adet ve 1000 guruş, üstâdî: 200 guruş, kapı: 4 adet 280 guruş, pencere: 4 adet ve 80 guruş.

Mahall-i mezkûrun karşı cihetine askerinin ikâmeti için lüzum görülen mahallerin inşâsına lâzım gelen bir oda, bir ahur, iki anbar

Cümletâ zira': 35, arza zira': 6, irtifa' zira': 5, terbîa zira': 2520,

Beher zira' için lüzum görülen masârifât: Taş yol: 1 adet ve 10 guruş, cisl-i şenbil: 2 adet ve 220 guruş, üstâdî ve amelesi: 1 guruş, saka ücreti: 10

Mahall-i mezkûrların üzerlerinin kapadılması için lüzum görülen kereste

Kavak direği: 30 adet ve 600 guruş, tahta: 650 adet ve 3250 guruş

Üzerlerinin kapadılması için cisl-i şenbil: 220 adet ve 1100 guruş, üstâdî: 600 guruş, kapı: 4 adet ve 280 guruş, pencere: 5 adet ve 100 guruş

Büyük cihetine inşa olunacak duvar tûla zira': 40, irtifa' zira': 5, terbîa zira': 200

Beher zira' için lüzum görülen masârifât

Taşyol: 1 adet ve 10 guruş, cisl-i şenbil: 6 adet ve 220 guruş, Saka: 10, üstâdî: 2

Dâhil kubbe için lüzum görülen parmaklık masârifâtı

Parmaklık: 1 adet ve 300 guruş, büyük kapı: 1 adet ve 400 guruş, hafri iktizâ eden kuyu: 1 adet ve 1200 guruş

Türbe-i mezkûrun dâhilen mefrûşâtına sarf olunacak eşyalar

Kandil: 2 adet ve 40 guruş, kilim: 4 adet ve 1200 guruş

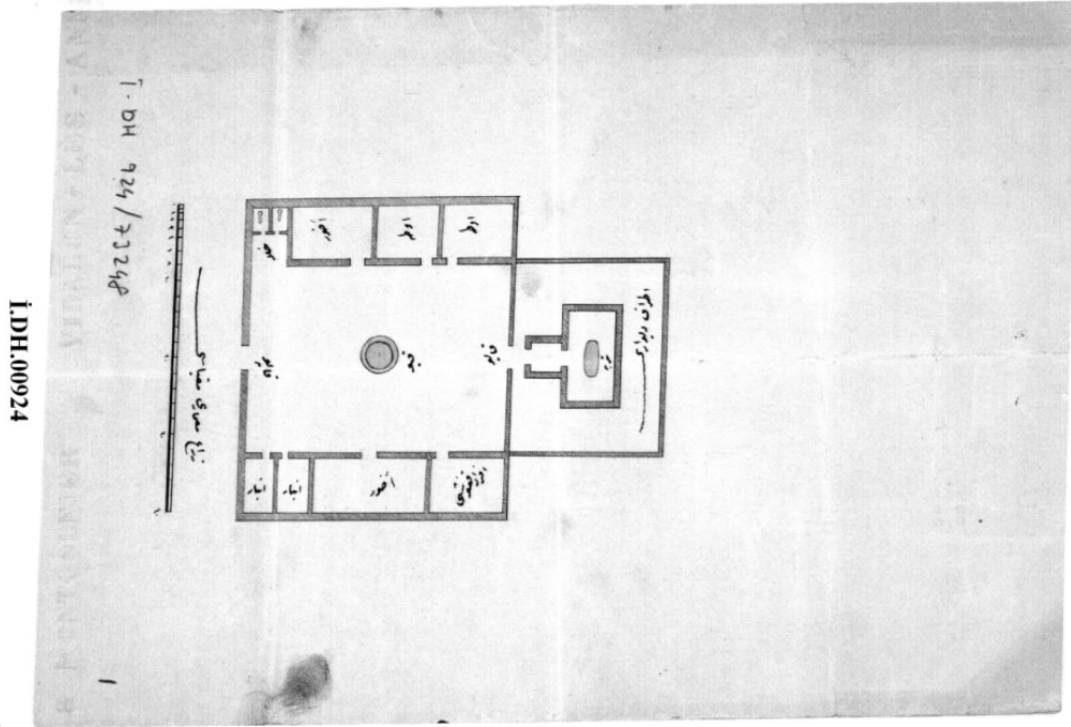
Rakka Kazâsı dâhilinde Ca'ber Kalesi pişigâhında medfûn Şâh-ı Süleyman hazretlerinin türbe-i saâdetleriyle resm-i mesdûkunda irâe olunduğu üzere müceddeden inşâsı icâb eden mahaller bu kere ma'rifet-i âcizânemle keşf olunub mikderâtiyle beyan olunduğu üzere ber-vech-i bâlâ kırkdokuz bin yüz kırk beş kuruş masrafla meydana geleceği haber'ül-keşf anlaşılmış olduğundan olbâbda emir ve fermân hazreti menlehü'l-emrindir⁵."

Dâhiliye Nezâreti'nden Sadâret makamına gönderilen yazıda Süleyman Şah hazretlerinin şan ve şerefine yaraşır bir türbenin inşa edilebilmesi için Zor Sancağı'ndan gönderilen keşif defterinin ve resmin ekte sunulduğundan bahisle bu konunun icrası için bizzat padişah iradesi bulunduğu ve sadâret makamının tebliğâtına binaen bu cevabi yazının yazıldığı belirtilmektedir. Bu yazıda Zor Sancağı'ndan gelen keşif defterinde belirtilen inşaat ve tefrişat masrafının kırk dokuz bin yüz kırk beş kuruş olduğu ifade edilmektedir. Bu masrafın dışında ayrıca türbenin korunması için bir onbaşı takımının oraya yerleştirilmesi, temizlik işlerini yerine getirmek üzere yüz kuruş maaşla bir de türbedarın görevlendirilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu meyanda talep edilen işlerin icrasının sadâret makamının tasarrufunda olduğu belirtilmektedir⁶. İnşası planlanan Süleyman Şah Türbesi hakkında Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitâbet-i Husûsiye'den çıkan yazıya göre, Hâzine-i Hâssa Nezâreti'nin yapılacak olan türbenin masrafının Cebel-i Ayn Çiftliği'nin Hümâyûn hâsılatından karşılanması ve tamirat işlerinin ise orada bulunan Erkân-ı Harbiye Zâbitânı tarafından gerçekleştirilmesi yönünde görüş bildirdiği belirtilmekte, bu talebin bizzat padişaha arz edildiği ve bu durumun da bahsi geçen Nezârete bildirildiği ifade edilmektedir⁷.

⁵ BOA, İ. DH. 924. 73248. 002. 001. 25 Mart 1300 (M. 6 Nisan 1884).

⁶ BOA, İ. DH. 924. 73248. 005, 7 Temmuz 1300 (19 Temmuz 1884). Aynı minvaldeki şu belgeye bkz. BOA, İ. DH. 924. 73248. 007 ve ayrıca bu çerçevede bkz. BOA, İ. DH. 924. 73248. 003. 001.

⁷ BOA, İ. DH. 924. 73248. 006. 001, 16 Temmuz 1300 (28 Temmuz 1884).

Kroki 18

Daha önceden türbe kare bir avlunun içerisinde bulunmaktaydı. Türbede aynı zamanda bir de kitabe yer almaktaydı. Sonuçta Sultan II. Abdülhamit'in emriyle yukarıda krokisi, görünen türbe Halep Valisi Cemil Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Türbenin kendisi 12x7 ebadında dikdörtgen şeklinde yeniden inşa edilmiştir. Türbenin üzeri tonozla örtülmüştür⁹. Türbenin kendisi bir duvarla çevrilmiş, yanına yapılan binada yedi adet muhtelif oda ve bir adet de tuvalet inşa edilmiştir¹⁰.

Dâhiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Dairesi'nin Halep Vilayet Meclisi'nin 10 Teşrinievvel(Ekim) 1326(1910) tarihli 208 numaralı yazısına verdiği cevapta Süleyman Şah hazretlerinin Rakka kazası dâhilindeki türbesinin tamiri için öncelikli olarak 'keşfinin icracıyla mikdar-ı masarîfın' belirlenerek merkeze gönderilmesi istenmektedir¹¹. Sadaret makamından Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'ne gönderilen yazıda "Cedd-i emced hazreti padişah Süleyman Şah hazretlerinin Rakka kazasındaki türbesinin tamiri için evvelemlerde keşfinin icrasıyla, mikdar-ı masarîfının tayini ve evrak-ı keşfiyatının irsali lazım geleceğinden vilayete ona göre tebliğat ifasının himmet buyurulması meyanında tezkire-i senaveri terkîm olundu efendim." denilmektedir¹².

Halep Vilâyet-i İdâre Meclisi'nden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen yazıda Rakka Kaza'sına sekiz saat mesafede bulunan Caber Kalesi'nde medfûn Süleyman Şah hazretlerine ait türbenin hala Süleyman Şah'ın şan ve şerefine layık ölçüde olmadığı ifade edilmektedir. Vilayet idare meclisi türbenin kadim mimari tarzda tamir edilmesini, türbeye mermerden bir sanduka yapılmasını ve türbenin üzerinin bir setire ve tavanının bir avize ile, duvarının da levhalarla süslenmesini talep etmektedir. İdare meclisi ayrıca türbe yakınına bir türbedar odası yapılmasını ve buna yakın bir yere de bir bahçenin düzenlenmesini dile getirdikten sonra bu masraflar için 'Vilâyet-i Evkaf Dairesi' bütçesinde bir karşılık olmamasından ve maliye bütçesinin de bu tarz masrafları ödemeye müsait olmamasından hareketle Dâhiliye Nezâreti'nin kabul etmesi halinde türbenin durumunun iyileştirilebileceği belirtilmektedir¹³.

Bunun üzerine Dâhiliye Nezâreti'nden Sadâret'e gönderilen yazıda Halep Vilâyeti İdare Meclisi'nden nezârete gönderilen talepler dile getirildikten sonra türbenin tamiri ve süslenmesi için gerekli masrafların padişahın özel kesesinden karşılanabilmesi konusunda şu ifadeler yer verilmektedir: "Tâmirât-ı mezkûre için sarfî muktezâ-yı akçeye evkâf ve mâliye bütçelerinde karşılık olmamasına ve merkâd-ı mezkûrun hâl-i harâbda kalması da muvâfık-ı şîme-yi hamiyet olamayacağına nazaran nezd-i aliyyede tensîb buyurulduğu takdirde

⁸ BOA, İ. DH. 924. 732.48. 001. 001.

⁹ Aydın Taneri(1992), "Ca'ber Kalesi", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt VI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 526.

¹⁰ BOA, İ. DH. 924. 732.48. 001. 001.

¹¹ BOA, İ. DH. 33. 7(Img 43541), 1 Teşrinisani(Kasım) 1326(1910) ve bkz. BOA, İ. DH. 33. 7(Img 43542).

¹² BOA, İ. DH. 33. 7 (Img 43545), 28 Teşrinievvel(Ekim) 1326(1910) ve bkz. BOA, İ. DH. 33. 7(43546).

¹³ BOA, BEO. 38210. 286560. 003. 001, 10 Teşrinisani 1326 (23 Kasım 1910).

masârîf-ı ta'miriyenin ceyb-i hümayûn-u mü'lûkânece taayyün sûret-i vârid-i hâtır olmakda ise de icrâ-yı icâb-ı mantûk-ı re'y-i sâmi-i dâver-i Fehimeleridir ol-bâbda emir ve fermân hazreti menlehü'l-emrindir¹⁴."

Dâhiliye Nezâreti Muhâberât-ı Umûmiye Dairesi'nden Sadâret makamına gönderilen 25 Teşrinisani(Kasım) 1326(1910) tarihli yazıda 'Süleyman Şah hazretlerinin mevcut türbelerinin kendisinin şan ve şöhretine gayr-i mütenasip bir halde' bulunduğu vurgulanarak bu türbenin tamiri için 'Maliye ve Evkaf' bütçelerinde bir karşılık bulunmamasına işaret edilmiş ve bu meyanında masrafın karşılanması için 'Ceb-i Hümayun Mü'lûkânece' karşılanması hususu dile getirilmektedir¹⁵.

Sadâret Dâiresi'nden Dâhiliye Nezâreti'nin bahsi geçen talebine cevaben gönderilen yazıda ise türbenin tamiri, süslenmesi ve etrafının düzenlenmesi ile ilgili öncelikli olarak keşif işlemlerinin yapılması, masrafların tayini ve evrak keşfinin irsali gerekli olduğundan bu işlemlerin tamamlanmasından sonra türbenin ihtiyaçları için yardım yapılabileceği ifade edilmektedir¹⁶.

I. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türbenin Durumu

Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmiş ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamış olan Osmanlı Devleti'nin Suriye toprağı ile bağı kesilmiştir. Bu bölge öncelikle İngilizlerin İşgaline uğramış, daha sonra da Fransız mandası olmuştur. Burada bulunan Ca'ber Kalesi ve Süleyman Şah Türbesi de Osmanlı topraklarının dışında kalmıştır. İngilizlerin bu bölgeyi Fransızlara bırakmasının nedeni ise İngiliz Sir Mark Sykes ve Fransız Francois Georges Picot tarafından 19 Mayıs 1916'da gizli olarak imzalanan bir antlaşmaya dayanmaktadır. Bu antlaşmayla Fransız ve İngilizler bölgede kendi kontrollerinde bir Arap Devleti ya da konfederasyonu kurmak istemişlerdir¹⁷.

Bu devletler Osmanlı Devleti'ni kendi aralarında paylaşmışlar, buna göre Fransa'ya Doğu Akdeniz, Adana, Antep, Urfa, Mardin, Diyarbakır, Musul ile Suriye kıyıları; İngiltere'ye ise Hayfa ve Akka limanları, Bağdat ile Basra ve Güney Mezopotamya verilmiştir. Bazı Fransız devlet adamlarının Çukurova'da bulunuş nedenlerinin tamamen ekonomik içerikli olduğu Fransız resmi belgelerinde açıklanmıştır¹⁸.

Fransızlar ele geçirdikleri bölgelerde Türkleri sindirmek için Ermenileri silahlandırmışlar, her yerde katliamlar, saldırılar ve tecavüzlerde bulunmuşlardır. Türk halkı ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri olanlardan çok rahatsızlık duymuştur. Askeri ve politik olarak gitgide güçlenen Mustafa Kemal Paşa, Fransızlar için endişe kaynağı olmaya başlamıştır. Anadolu hareketinin ve Mustafa Kemal'in Suriye'deki başkaldıran Müslümanlar üzerindeki etkisinin artması Fransızların endişelerini daha da arttırmıştır¹⁹.

Mustafa Kemal'in uyguladığı politika ise Fransızları İngilizlerden ayırarak Fransızlarla ayrı bir antlaşma yapmak yönünde olmuştur. Bu amacını gerçekleştirmek için tüm gücü ile Kilikya bölgesine yönelmiştir. Türkiye'nin kaderi ile yakından ilgili olan San Remo'daki görüşmelerde Fransa'nın bölgedeki nüfuzunu pekiştirmesinin önüne geçmek için bu süreçte Türk tarafı da önemli taktikleri hayata geçirmiştir. Mustafa Kemal Suriye'de Fransızların silah taşımak için kullandıkları demir yolunu engellemek için Suriye'deki Arapları Fransızlara karşı kıskırtmıştır. Fransızlar bölgede iyice sıkışmış ve Fransız kamuoyunda da huzursuzluklar artmıştır. Fransızlar da San Remo'daki görüşmeleri geciktirip Kilikya bölgesinde karşı saldırıda bulunmuşlardır. Ancak bu saldırılar esnasında birçok Fransız er ve subayının tutsak edilmesi sonrasında Fransızlar Ankara Hükümeti'ne başvurmak zorunda kalmışlardır. Osmanlı ülkesinde faaliyet gösteren ve birçok ticari teşebbüste yer alarak ekonomik kazanım elde eden Fransız kuruluşu 'Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransız Çıkarları Topluluğu'nun (Groupement des Interets Français dans l'Empire Otoman) Fransız Hükümeti'ne yaptığı baskı, Picot'un Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Sivas'a gitmesine sebebiyet vermiştir²⁰.

Fransızlar Robert de Caix öncülüğünde bir kurul oluşturarak Ankara Hükümeti ile görüşmek için harekete geçmişlerdir²¹. Fransa'nın Lübnan ve Suriye Yüksek Komiseri General Gouraud'nun çabaları sonucu, Fransa ile TBMM Hükümeti arasında 23 Mayıs 1920'de 29 Mayıs gecesinden itibaren 20 gün için geçerli olacak bir ateşkes antlaşması imzalanmıştır²². Bu Ankara Hükümeti açısından önemlidir. Müttefik

¹⁴ BOA, BEO. 38210. 286560. 002. 001, 26 Teşrinisani 1326 (9 Aralık 1910). Yine bu minvaldeki yazışmalar için bkz. BOA, BEO, 38210. 286560. 001. 001, BOA, BEO. 38210. 286560. 001. 002. Yine Dahiliye Nezaretinden Sadrazamlık makamına aynı doğrultuda gönderilen yazı için bkz. BOA, BEO. 38210. 286560. 002. 001 ve BOA, BEO. 38210. 286560. 002. 002.

¹⁵ BOA, İ. DH. 33. 7 (İmg 43547), BOA, İ. DH. 33. 7 (İmg 43548).

¹⁶ BOA, BEO. 38210. 286560. 001. 001.

¹⁷ <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/FRUS.FRUS1919Parisv05>, 25.10.2014 17.00

¹⁸ Bige Sükan (2011), "Milli Mücadele Döneminde Türk-Fransız İlişkileri", 90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumları, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 158.

¹⁹ Bige Sükan(2011), a.g.b., s. 158.

²⁰ Bige Sükan(2011), a.g.b., s. 159.

²¹ Salahi R. Sonyel(2003), *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 71.

²² Bige Sükan(2011), a.g.b., s. 160.

devletler Ankara hükümetini tanınamalarına ve görüşmelerine rağmen Fransa, İstanbul Hükümeti yerine Ankara hükümeti ile görüşmüştü. Fransa böylece “de facto” olarak TBMM Hükümeti’ni tanımıştır²³. Sevr Antlaşması’nın arifesinde Fransızların 8 Haziran 1920’de Karadeniz Ereğlisi’ne asker çıkarmaları neticesinde bu ateşkes bozulmuştur ve taraflar arasında savaş yeniden başlamıştır. 10 Ağustos 1920’de imzalanan ‘Sevres Antlaşması’ndan sonra Anadolu’da yapılan tüm mücadelelerin ve Birinci İnönü Zaferi’nin hemen sonrasında 21 Şubat-12 Mart 1921’de İtilaf Devletleri ‘Sevres’i görüşmek üzere Londra’da konferans masasına oturmak zorunda kalmışlar ve Türk heyeti ise Misak-ı Milli’yi Avrupa’ya tanıtmak amacıyla Londra’ya gitmiştir²⁴. İngilizler açıktan Ankara Hükümeti’ne düşmanlık beslemelerine karşın Fransa ve İtalya Sevres’de değişiklik yaparak Türklerin sempatisini kazanmak istemişlerdir. Bu durum da sonunda yapılacak bir antlaşmada kendi menfaatlerini korumak istemeleriyle ilgili gözükmektedir²⁵. Londra Konferansı’ndan Ankara Hükümeti’nin istediği herhangi bir sonuç çıkmamıştı. Buna rağmen Türk heyetinin başkanlığını yapan Dışişleri Bakanı Bekir Sami (Kunduh) bey her ne pahasına olursa olsun Millî Mücadele’nin artık sonuçlandırılması gerektiği kanısında olmuştur²⁶. Bekir Sami Bey Londra Konferansı’nın sonunda, tamamen kendi inisiyatifi ile 11 Mart 1921’de Fransız Başbakanı Briand ile ‘politik, askeri, ekonomik nitelikte ve Türkiye-Suriye sınırını saptayan’ bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşma Fransızların bölgedeki ekonomik amaçlarına hizmet niteliğinde olması, Misak-ı Milli’ye aykırı olması ve Türkiye’nin taksimi için müttefikler tarafından yapılan gizli antlaşmalara benzer nitelikte olması dolayısıyla ne Mustafa Kemal ne de TBMM tarafından tasvip edilmiştir. Bu antlaşmada ‘Ca’ber Kalesi ve Türk Mezarı’ hakkında herhangi bir hüküm bulunmamaktadır ve bu antlaşma sonuçta buralarla ilgili herhangi özel bir madde içermediğinden Ca’ber bölgesini ve Türk Mezarını Türk sınırının dışında bırakmaktadır.

Antlaşmada sınır şu şekilde öngörülmüştü: “Türkiye ile Suriye arasındaki sınır, İskenderun Körfezinin sahilinden başlayarak Payas kazasının hemen güneyindeki bir noktadan hareket ederek hemen hemen düz bir çizgi halinde köy ve istasyon Suriye’de kalmak şartıyla Meydan-ı Ekbez’e gidecek, oradan Marsova’yı Suriye’ye, Karnaba ile Kilis’i Türkiye’ye bırakacak şekilde güneydoğuya yönelecek ve Çobanbey istasyonunda Bağdat demiryoluna kavuşarak Nusaybin’e kadar demiryolunu takip edecek, demiryolu Türk topraklarında kalacaktır. Daha sonra Azek (Gercüş civarı)’ın kuzeyinde Dicle’nin dirseğine ulaşacak olan sınır çizgisi, Ceziret-ibn-Omar’a kadar Dicle’yi takip edecektir²⁷. Bu sınır daha çok Sevres Antlaşması çerçevesinde oluşturulmuştur. Bekir Sami-Briand Antlaşması’nın Ankara Hükümeti tarafından kabul edilmeyişi Fransız kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmıştır²⁸. Bekir Sami Bey Ankara’ya döndükten sonra, eşitlik esasına dayanmayan bu antlaşmaları imza ettiği için şiddetle tepki görmüştür²⁹. Mecliste yapılan görüşmeler sonucunda Bekir Sami ve Briand arasındaki antlaşma Misak-ı Milliye göre düzenlenip Türk önerileri 18 Mayıs 1921 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri Münir (Erteğün) Bey tarafından Yenice Garı’nda Fransız Doğu Ordusu I. Tümen Komutanı General Dufieux’ye verildi. Verilen yeni taslağa göre “Caber Kalesi’nin de” olduğu bölge Türk sınırları içerisinde yer almakta idi. Antlaşma taslağına göre Süleyman Şah ile ilgili herhangi özel bir madde bulunmamaktadır. “Sınır, İskenderun körfezinde Sariseki’den başlayacak Deliçayı takiben Şanuka, Kırmıtlık, Afrinhan, Ahterin’in tarafında İbrahim’dan geçerek Eyalbeyli nahiyesinde Taşhöyük’ten geçerek Sacir vadisinde Türk Mezarı denilen Ca’ber Kalesi ve Rakka’dan geçerek Fıratın güneye doğru eğim gösterdiği Şanuka’dan geçip düz bir çizgi halinde devam ederek Sincar dağlarında son bulur. Sınırın geçtiği ve bu maddede adı geçen bütün yerler Türkiye’ye bırakılacaktır bu sınır 1/400000 haritaya göre temdid olunmuştur³⁰” denmiştir.

Yine bu meyanda Bekir Sami Bey’in yerine dışişleri bakanı olan aynı zamanda Genel Kurmay Başkanlığı görevini de yürüten Fevzi Paşa(Çakmak) Münir Erteğün aracılığıyla Fransız Başbakanı ve dışişleri bakanı Briand’a gönderdiği mektupta, “Londra’da çizilen sınırın Misak-ı Milli metnine aykırı olması nedeniyle yeni sınırın coğrafi, tarihi(Süleyman Şah’ın Caber Kalesi’nde bulunan mezarı) ve etnik yapının yanı sıra karşılıklı çıkarlar göz önüne alınarak yeniden çizildiği” meselesine vurgu yapmaktadır³¹.

Ancak yeni antlaşma taslağı üst düzey Fransız yetkililerinin tepkisine yol açmasına rağmen Başbakan Briand Ankara Hükümeti ile antlaşma konusunda kararlı bir tutum içerisinde olmuş ve bu meyanda Eski Bakan M. Franklin Bouillon görüşmeleri yürütmek üzere Ankara’ya gönderilmiştir. M.

²³ Mehmet Gönübol, Cem Sar (2013), *Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919-1938)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınevi, s.14.

²⁴ Bige Sükan (2011), a.g.b., s. 160.

²⁵ Aptülâhat Akşin (1991), *Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 90.

²⁶ Mehmet Gönübol, Cem Sar (2013), a.g.e., s. 33.

²⁷ Bige Yavuz (1996), “1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması’nın Hazırlık Aşamaları”, *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu 9-11 Eylül 1991*, C. II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 890.

²⁸ Bige Sükan(2011), a.g.b., s. 161.

²⁹ Mehmet Gönübol, Cem Sar (2013), a.g.e., s. 14.

³⁰ BCA, 030. 10. 0. 0. 262. 764. 3, 1, BCA, 030. 10. 0. 0. 262. 764. 3, 2, BCA, 030. 10. 0. 0. 262. 764. 3, Bige, Yavuz(1996), a.g.b., s. 893.

³¹ Bige Yavuz (1994), *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 1290.

Franklin Bouillon Anakara Hükümeti ile görüşmeye gittiğinde Fransa Başbakanı Briand İngiltere'nin Paris Büyükelçiliğine, yapılan ziyaretin hiçbir şeyi ifade etmediğini, Bouillon'un sadece yoğun bir iş adamı olmasından dolayı basın ile ilgili bağlantılar kurmak için Ankara'da bulunduğunu bildirmiştir³².

Fransa İngiltere'nin Yunanlılarla gizli bir antlaşma yaptığından şüphe duymuş ve İngiltere'nin Faysal ile yaptığı işbirliğinden de oldukça rahatsız olmuştu³³. Bundan dolayı da Fransızlar Türklerle bir an önce anlaşmak istemişlerdir. İngiliz Yüksek Komiseri P. Z. Cox, Fransızların Türklerle gizli bir antlaşma yaparak Suriye'deki huzursuzluğu ve çatışmaları İngilizlerin hâkimiyetinde olan Irak'a doğru çevirmeye çalıştıklarını hükümetine bildirmiştir³⁴.

9 Haziran 1921 tarihinde Ankara'ya gelen M. Franklin Bouillon, TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey ve Fevzi Paşa ile iki hafta kadar müzakerelerde bulunmuştur³⁵. Tam bağımsızlık, kapitülasyonlar ve nüfuz bölgelerine ilişkin konular üzerinde bir anlaşmaya varabilmek ve yeni bir taslak üzerinde Paris'in görüşünü almak için görüşmelere ara verilmiştir. M. Franklin Bouillon kendisine teklif edilen maddeleri hükümetine bildirmek üzere Paris'e kadar gitmeye lüzum görmemiş, Beyrut'tan telsiz telgrafla hükümetiyle görüşmüştür. Yapılan tekliflerden, hükümetinin kabul ettiği ve kabul etmediği noktaları, kendisini beklemekte olan Münir Bey'e bildirmiştir. Münir Bey ile Kütüklü'de (Pozantı'ya yakın bir yer) Kelebek istasyonunda görüşmüşlerdir. Münir bey de bir telgrafla cevabı Ankara'ya bildirmiştir. Franklin Bouillon, Türk tarafının istediği Süleyman Şah ile ilgili türbeye Türk bayrağının çekilmesi ve muhafızların türbede kalacağı şeklindeki teklifin (6. Madde) Fransızlar tarafından kabul edildiğini bildirmiştir³⁶.

Bu arada hem İngilizler hem İtalyanlar Ankara Hükümeti ile görüşmeler yapmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu gelişmeler artık diplomasi alanında Ankara Hükümeti'nin git gide güçlendiği anlamına gelmekteydi.

Batılı devletler 13 Mayıs 1921'de Türk ve Yunan tarafı arasındaki savaşta tarafsız olduklarını ilan etmişlerdi³⁷. Sakarya'da meydana gelen savaşta Yunanlılar kesin bir yenilgiye uğramışlardı. Bu savaşın Türk ordusu tarafından kazanılması Fransızların Ankara Hükümeti'yle tekrar masaya oturmasına neden olmuştu. Türk tarafı ile Fransızlar arasındaki ikinci görüşme Sakarya Zaferi'nden sonra 24 Eylül'de başlamıştı. Franklin Bouillon ikinci kez Ankara'ya gönderildiğinde İngilizler Franklin Bouillon'un Ankara ziyareti hakkında Fransızlardan bilgi istemişlerdi. M. Briand İngilizlere, Franklin Bouillon'un bazı resmi görevlerinin olduğunu ve Fransa Hükümeti adına Türk tarafı ile görüşmelerde bulunduğunu; ancak genel bir barış için kendisine bir yetki vermediğini ifade etmişti. Ayrıca Briand, Fransız esirler, Kilikya bölgesinin güvenliği ve Kilikya'dan Fransız birliklerinin tahliyesi konularında Bouillon'un yetkilendirildiğini itiraf etmişti³⁸. Yine Briand İngilizlere yaptığı açıklamalarda Ankara Hükümeti'nin önceden olmadığı kadar bu bölgede güçlendiğini ve Fransa'nın Kilikya'yı tahliye kararı verir vermez böyle bir antlaşmanın yapılmamasının imkânsız olduğunu ifade etmişti³⁹.

Görüşmelerde özellikle nüfuz bölgeleri, Türkiye-Suriye sınırı gibi konularda anlaşmazlık çıkmıştır. *"Sınır çizgisi, İskenderun körfezi Payas mevkiinin hemen güneyinde olmak üzere seçilecek bir noktadan başlayacak ve yaklaşık olarak Meydan-ı Ekbez'e doğru gidecektir (Demiryolu istasyonu ve Meydan-ı Ekbez Suriye'de kalacaktır); sınır daha sonra Marsova'yı Suriye'ye, Karnaba ile Kilis kentini Türkiye'ye bırakmak üzere güneydoğuya doğru kayacak, oradan Çobanbey istasyonunda demiryoluyla birleşecektir. Daha sonra, Bağdat demiryolunu izleyecek ve demiryolu platformu Nusaybin'e dek Türk toprakları üzerinde kalacaktır. Oradan, Nusaybin ile Cezire-i İbn-i Omar arasındaki eski yolu izleyerek Cezire-i İbn-i Omar'da Dicle'ye varacaktır. Nusaybin ile Cezire-i İbn-i Omar ve yol Türkiye'de kalacaktır. Çobanbey ile Nusaybin arasındaki demiryolunun istasyon ve garları, demiryolu platformunun parçalarından sayılarak Türkiye'de kalacaktır"*⁴⁰ olarak belirlenmişti. Böylece Ca'ber Kalesi'ni de içine alan sınır biraz daha kuzeye kaydırılmıştı. Mecliste antlaşma maddeleri gizli celselerde uzun tartışmalara sebep olmuştu. Sınırların detaylı olarak çizilmesi meselesi Lozan'da da halledilememiş; ancak 30 Mayıs 1926'da

³² NA, CAB/24/129, C.P. 3500., Daha sonradan Franklin Bouillon ilk ziyaretten Fransız hükümeti olarak faydalandıklarını ayrıca Ankara Hükümeti'nin politikalarını öğrenmek ve Kilikya bölgesinde çıkan çatışmaların sonuçlandırılması adına kullandıklarını itiraf etmiştir. Bkz. NA, CAB/24/131, C.P. 3501.

³³ NA, CAB/24/129, C.P. 3447.

³⁴ NA, CAB/24/129, C.P. 3447. s.6.

³⁵ Mustafa Kemal Atatürk(1969), *Nutuk*, Cilt. II, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, s. 621.

³⁶ TBMM Gizli Celse zabıtları, II, C. XI, s.128.

³⁷ Abdurrahman Bozkurt (2010), "İtilaf Devletlerinin Türk-Yunan Savaşı'nda Tarafsızlık İlanı (13 Mayıs 1921), Ankara: *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 26, S. 76, s. 50-51.

³⁸ NA, CAB/24/129, C.P. 3500.

³⁹ NA, CAB/24/131, C.P. 3501 s. 13.

⁴⁰ Bige Yavuz (1996), a.g.b., s. 897. CMD. 1556 Turkey No: 2 (1921).

Türkiye ve Fransa Arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi ve ona bağlı protokoller uyarınca çözümlenebilmiştir⁴¹.

Fransızlarla yapılacak olan antlaşma hakkında Hariciye Vekilî Yusuf Kemal Bey'in yapılan gizli oturumda verdiği izahatlardan sonra Şeref Bey Ankara Antlaşması'nın 9. maddesi olan Türk mezarı hakkında "müessisi saltanat Sultan Osman'ın kabrinde Türk Bayrağı keşide edilebilecektir deniyor. Hariciye Vekilinden rica ederim bu, "edilebilecektir" sözünü kaldırsınlar. Vakıa bizim iktidarımıza veriliyor, fakat bu kayda lüzum yok. Hatta kavânini mevzuada bile fiili iktidarının kullanılmasına taraftar değilim. Bu kati olarak tespit edilmelidir⁴²" demiştir. Özetle Şeref Bey, Ca'ber kalesine bayrak keşide 'edilebilir' yerine 'eder' konmasını istemiştir⁴³. Ancak Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey bunun "Vakıa bu ehemmiyetli bir noktadır. Fakat hattın kendilerine verilmesi dolayısıyla fiili iktidarı ile zikredilmesi daha nazikânedir ve âdettir ve öteden beri böyle ola gelmiştir⁴⁴" denilmiştir. Müfid Efendi Yusuf Kemal Bey'e "Ca'ber Kalesi'ne gidecek bir yol alınmış mıdır; yoksa teyyare ile mi gideceğiz" diye soru sormuş, Yusuf Kemal Bey de "Ada kalesine ne yol varsa buraya da öyle yol vardır⁴⁵" demiştir. Sorulan sorular ve tartışmalar artmaya başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa da "Nitekim Bekir Sami Bey'in vaz-ı imza ettiği itilâfnameyi imza etmeyişimizden dolayı hala mutazzarız. Aynı hatayı tekrar etmemek üzere heyeti umumiyemiz bir kerre bu nokta etrafında müzakere edelim⁴⁶" demiştir. Mustafa Kemal Paşa Bekir Sami Bey'in Londra'da yaptığı antlaşmanın imzalanmamasından dolayı üzüntüsünü beyan etmiş ve tartışmaları dindirmeye çalışmıştır. Ancak tartışmalar 18 Ekimde son bulabilmiş ve sunulan itilâfname kabul edilmiştir.

Bouillon'un önerdiği 11 Mart 1921 tarihli 'Bekir Sami-Briand Antlaşması sınırı' ufak tefek değişiklikler dışında TBMM'de kabul edilmiştir. Bu sınırın Ankara Hükümeti'nce bu son haliyle kabul edilmesinde Ankara'nın Avrupa'da Fransa gibi bir ülke tarafından desteklenecek olması gerçeğinin büyük bir payı söz konusudur. Ankara İtilâfnâmesi(Antlaşması) Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ile Franklin Bouillon arasında 20 Ekim 1921'de imzalanmıştır. Şu anki Türkiye-Suriye sınırını oluşturan hat, yapılan Ankara Antlaşması ile çizilmiştir. Antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle ilgili antlaşma metninde yer alan hükümde, "Fransa'nın antlaşmayı onaylamasıyla Türk Hükümeti'nin de onaylamış sayılacağı hükmü yer almaktadır. Bundan dolayı da Fransızlar antlaşmayı 15 gün içerisinde onaylayınca, Türk Hükümeti de onaylamış sayılmaktadır. Fransızlar 28 Ekim 1923 tarihinde antlaşmayı onayladığı için Ankara Antlaşması'nın hükmü bu tarihten itibaren geçerli olmuştur.⁴⁷

Antlaşma (treaty) bazılarına göre Türkiye ve Fransa arasında ön barış antlaşması olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedeni ise Fransa ile yapılan savaşa Ankara Antlaşması ile son verilmiş olmasıdır ve iki taraf arasındaki diğer konular ile ilgili sorunların Lozan'da çözümlenmesi olarak değerlendirilmektedir⁴⁸.

Antlaşma kelimesi (treaty); özel olarak en yüksek düzeyde ve derecede onay gerektiren antlaşma türünü bildirmektedir. Bu tür antlaşmalar genellikle devletlerin yasama organlarınınca onaylanarak yürürlüğe konurlar (Lozan'da olduğu gibi). Ancak Anlaşma(Agreement) ise devletlerin yaptığı antlaşmalar bakımından ikincil önemdedir ve antlaşma (treaty)'ye göre daha az resmi işlemi gerektiren antlaşma türünü ifade etmektedir. Geçerlilik olarak aralarında bir fark olmamakla birlikte, yapılan Anlaşmanın(Agreement) geçerliliğini veya doğurduğu sonucu değiştirmemektedir. Ankara Anlaşması'nın bir çok yerde "Angora Agreement" olarak yer alması, o zamanki konjonktür açısından fazla resmi işlemlere gerek kalmadan sürecin hemen işlemesi için yapılmış olduğunu ortaya koymaktadır.

Lord Curzon Fransa'ya Antlaşma ile ilgili çekincelerini bildirmişti. İngilizler adına Lord Curzon'un antlaşma ile ilgili endişe ve tenkitleri şu yöneydi: "Antlaşmada açıkça antlaşmanın niteliğinin bölgesel bir barışı ifade edip etmediği hakkında ve müttefik ülkelerle barış yapılana kadar antlaşmanın geçici olarak askıda olup olmadığı konusunda herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Diğer maddelerin bazıları da Türkiye'nin geneline uygulanacak durumlar içerdiği için antlaşma Fransa ve Türkiye arasında bir barış antlaşmasıdır. Antlaşmada Fransa tarafından

⁴¹ İsmail Soysal (2000), *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 49.

⁴² TBMM Gizli Celse Zabıtları,II, C. XIII, s. 301.

⁴³ TBMM Gizli Celse Zabıtları,II, C. XIII, s. 301.

⁴⁴ TBMM Gizli Celse Zabıtları,II, C. XIII, s. 290.

⁴⁵ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II, C. XIII, s. 292.

⁴⁶ TBMM Gizli Celse Zabıtları,II, C. XIII, s. 313.

⁴⁷ İsmail Soysal(2000), s. 49., Antlaşmanın Ek VII. Belgesinde, " Anlaşmanın yürürlüğe girmesi biçimiyle ilgili olarak iki yetkili temsilcinin ortak açıklamaları şöyledir: Bugün imzalanan antlaşmanın, her iki hükümet tarafından, en çok 15 günlük bir süre içinde onaylanınca yürürlüğe girmesi Yusuf Kemal Bey ve Mösyö Henri Franklin – Bouillon arasında kararlaştırılmıştır. Yusuf Kemal Bey, Fransa Hükümeti'nin onayının kendi hükümetinin de onayı anlamına geleceğini, Dışişleri Bakanı olarak, açıklar". Bkz. İsmail Soysal(2000), a.g.e., s. 58.

⁴⁸ İsmail Soysal(2000), a.g.e., s. 49.

Türkiye’de hâkimiyet gücünün açıkça Ankara Hükümeti’nin elinde olduğu kabul edilmiştir. Fransa bu antlaşmayı yaparak İngilizlerle yaptığı ittifak antlaşmasına karşı bir durum oluşturmuştur⁴⁹.”

Fransızların, İngilizlerin antlaşma ile ilgili olarak ortaya koydukları tepkiler sonucunda verdikleri izahatta, “Fransa, diğer müttefik devletler yakın bir antlaşma içerisine girmeksizin her hangi bir genel barış antlaşması yapmamıştır ve yapmayacaktır.” demesine rağmen, “Fransa’nın sadece iki seçeneğinin bulunduğu ve bunlardan birisinin Kilikya bölgesinde savaşa devam etmek, ikincisinin ise ‘de facto’ olarak Türkiye’de hâkim güç olan Ankara Hükümeti ile görüşmek olduğunu söylemişlerdir”. Fransızlar ayrıca “Fransa’nın ikinciye seçmeye mecbur olduğunu dile getirmişlerdir⁵⁰.”

Antlaşma metni şu şekildedir: *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti Hükümeti arasında bir antlaşma yapmak isteği ile, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dışişleri Bakanı ve Milletvekili Sayın Yusuf Kemal Bey’i ve Fransız Cumhuriyeti Hükümeti Eski Bakanlardan Sayın Henri Franklin-Bouillon’u yetkili temsilci atamışlardır. Adı geçenler, yöntemine uygun olduğu görülen yetki belgelerini verdikten sonra, aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır:*

Madde 1- Bağlı taraflar işbu Anlaşmanın imzasıyla birlikte, aralarındaki savaş durumunun sona ereceğini açıklarlar. Durum ordulara, sivil makamlara ve halka ivedilikle bildirilecektir.

Madde 2- İşbu Anlaşmanın imzası üzerine Taraflar savaş tutsakları ile tutuklu ya da hapiste bulunan Türk ya da Fransız tüm kişiler serbest bırakılacak ve kendilerini tutuklayan tarafın yapacağı harcama ile, gösterilecek en yakın kente götürüleceklerdir. İşbu Madde hükmü tutuklama, cezaevine konulma ya da tutsaklığın gün ve yeri ne olursa olsun, tarafların tüm tutuklularını ve tutsaklarını kapsamaktadır.

Madde 3- İşbu Anlaşmanın imzalanmasından sonra en çok iki ay içinde, Fransız kuvvetleri, sekizinci Maddede belirlenen çizginin güneyine, Türk kuvvetleri ise bu çizginin kuzeyine çekilecektir.

Madde 4- Üçüncü Maddede yazılı süre içinde uygulanacak boşaltma ve işgal, Tarafların komutanlarınca atanan bir Karma Komisyonunun kararıyla saptanacak düzenlemelere göre yapılacaktır.

Madde 5- Bağlı taraflar boşaltılacak topraklarda bu toprakları işgal eder etmez, bir genel af ilan edeceklerdir.

Madde 6- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Misak-ı Milli’de açıkça tanınan azınlık haklarının, bu konuda Müttefik devletler ile onların hasımları ve kimi müttefiklerin arasında yapılmış sözleşmelerdeki ilkelere uygun olarak, kendisince de doğrulanacağını bildirir.

Madde 7- İskenderun bölgesi için özel bir yönetim rejimi kurulacaktır. Bu bölgenin Türk soyundan gelen halkı, kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylıktan yararlanacaktır. Türk dili orada resmi bir niteliğe sahip olacaktır.

Madde 8- Üçüncü maddede sözü geçen çizgi aşağıdaki biçimde saptanmış ve belirlenmiştir:

“Sınır çizgisi, İskenderun körfezi Payas mevkiinin hemen güneyinde olmak üzere seçilecek bir noktadan başlayacak ve yaklaşık olarak Meydan-ı Ekbez’e doğru gidecektir (Demiryolu istasyonu ve Meydan-ı Ekbez Suriye’de kalacaktır); sınır daha sonra Marsova’yı Suriye’ye, Karnaba ile Kilis kentini Türkiye’ye bırakmak üzere güneydoğuya doğru kayacak, oradan Çobanbey istasyonunda demiryoluyla birleşecektir. Daha sonra, Bağdat demiryolunu izleyecek ve demiryolu platformu Nusaybin’e dek Türk toprakları üzerinde kalacaktır. Oradan, Nusaybin ile Cezire-i İbn-i Omar arasındaki eski yolu izleyerek Cezire-i İbn-i Omar’da Dicle’ye varacaktır. Nusaybin ile Cezire-i İbn-i Omar ve yol Türkiye’de kalacaktır. Çobanbey ile Nusaybin arasındaki demiryolunun istasyon ve garları, demiryolu platformunun parçalarından sayılarak Türkiye’de kalacaktır”

İşbu Anlaşmanın imzasından sonra bir ay içerisinde, söz konusu sınır çizgisini çizmek üzere tarafların temsilcilerinden oluşan bir Komisyon kurulacaktır. Bu Komisyon o süre içinde çalışmalara başlayacaktır.

Madde 9- Osmanlı Hanedanının kurucusu Sultan Osman’ın büyük babası Süleyman Şah’ın Ca’ber kalesinde bulunan ve Türk Mezarı adı ile tanınan kabri, çevresiyle birlikte, Türkiye’nin malı olarak kalacak ve Türkiye orada koruyucular bulundurup Türk bayrağını çekebilecektir.

Madde 10- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Pozantı ile Nusaybin arasındaki Bağdat demiryolu kesimine ilişkin ayrıcalık hakkının(concession) ve Adana ilinde yapılmış bulunan şubelerin, bu ayrıcalık haklarına bağlı, özellikle işletmeye ve taşıma ticaretine ilişkin tüm hak, izin ve avantajlar ile birlikte, Fransız Hükümeti’nin göstereceği bir Fransız grubuna devredilmesini kabul eder⁵¹. Türkiye Meydanı Ekbez’den Çobanbey’e dek Suriye topraklarında demiryolu ile askersel ulaşımını yapmak hakkına sahip olacaktır. Suriye de Çobanbey’den Nusaybin’e dek Türk toprakları üzerinde demiryolu ile askersel ulaşımını yapmak hakkına sahip bulunacaktır.

⁴⁹ NA, CAB/24/129, C.P. 3500, s. 1 ve 2.

⁵⁰ NA, CAB/24/131, C.P. 3501, s. 12.

⁵¹ Antlaşmadaki bu maddeye istinaden daha sonraki dönemde Türk Hükümeti’nin bazı rahatsızlıkları olmuş ve bu çerçevede İcra Vekilleri Heyeti’nin, Ankara Antlaşması’na göre Nusaybin ile Pozantı arasındaki demiryolu işletmesinin Fransa Hükümeti’nin tayin edeceği bir gruba verileceğinden bahisle bu hattın ihtiyaç olan kısmında belirlenen grup tarafından tamiratın gerçekleştirilmesiyle birlikte 1 Ağustos 1339(1923) gayerinde ulaşımın sağlanması gerektiği yönünde bir görüşü ve kararı söz konusu olmuştur. Ayrıca bu kararın sonunda Fransızlar eğer üstlendikleri gibi görevlerini ifa etmezlerse bu imtiyazın Fransızlardan alınarak Türk Hükümeti’nin uhdesine verilebileceğine hükmedilmiştir. Bu konuda bkz. BCA, 030. 0. 018. 001. 001. 7. 29.12.

İlke olarak, işbu demiryolu kesimi ve kolları üzerinde ayırım gözetin hiçbir tarife uygulanamaz. Gerekirse bu ilkeye aykırı hareket edilebilmesi konusunu iki Hükümet, birlikte incelemek hakkını saklı tutarlar. Anlaşma olanağı bulunamazsa, taraflardan her biri özgürce hareket edebilecektir.

Madde 11- İşbu Anlaşmanın onaylanmasından sonra, Türkiye ile Suriye arasında bir Gümrük Sözleşmesi yapılması için bir Karma Komisyon kurulacaktır. Bu Sözleşmenin koşulları ve yürürlük süresi bu Komisyonca saptanacaktır. İşbu sözleşmenin yapılmasına değin taraflar hareket özgürlüğüne sahip olacaklardır.

Madde 12- Kuveik suyu, Halep kenti ile kuzeyde Türk kalan bölge arasında, hak gözetilerek, iki tarafı tatmin edecek biçimde bölüşülecektir. Halep kenti, bölgenin gereksinimini karşılamak üzere, kendi yapacağı harcamalarla, Türk toprağı üzerinde Fırat'tan da su alabilecektir.

Madde 13- Yerleşmiş ya da yarı göçebe halktan sekizinci Maddede belirlenen sınır çizgisinin öte ya da beri yanında bulunan çayırarda intifa ya da mülkiyet hakkına sahip olanlar, haklarını eskiden olduğu gibi kullanmayı sürdürecektir. Bunlar işletme gereksinimleri için özgürce ve hiçbir gümrük vergisi ya da çayır için resim, ne de başkaca hiçbir ücret vermeksizin, sınır çizgisinin bir yanında öteki yanına, yavrularıyla birlikte hayvanlarını, araç ve takımlarını, tohumlarını ve ürünlerini götürebileceklerdir. Bunlara ilişkin vergi ve resimleri yerleştikleri ülkede ödemek zorunluluğı kararlaştırılmıştır. 20 Ekim 1337 (1921) günü Ankara'da, iki örnek olmak üzere düzenlenmiştir⁵².

Yapılan antlaşmadan sonra Veliht Abdülmecit Efendi, Meclis Riyaseti'ne gönderdiği bir mektupla Antlaşmanın 9. Maddesi ile Süleyman Şah'ın türbesinin kurtarılmasından dolayı" Heyeti Celile'ye" teşekkürler iletmıştır; ancak mektubun Millet Meclisinde okunması ile bazı tartışmalarda baş göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa Meclis Reisinin konuşması sonrasında mektupla ilgili meclise şu açıklamada bulunmuştur: "Arkadaşlar, Şehzade Abdülmecid Efendi Hazretleri bundan evvel de bir iki mektup göndermiştir. Fakat bu mektuplar doğrudan doğruya bendenizin şahsına ait idi ve muhteviyatı sarih ve katî olmaktan ziyade meçhul şişalan ile malî idi. Ben kendisine bilvasıta gönderdiğim haberde; benim şahsımın hiç ehemmiyeti yoktur ve beni şahsımla münasebet hiç bir fayda vermez. Zatî necabetpenahileri, milletimizin mümessili olan Meclisi tanınmalısınız ve ancak Meclisle alâkadâr olmalısınız, dedim. Bugün gelmiş olan mektup doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisi Riyasetine'dir ve muhteviyatında da, mesmuu âlileri olduğu üzere Meclisimiz, "Meclis-i Kebîr-i Milli" tabiri kullanmak suretiyle ifade olunmuştur⁵³."

Trabzon Milletvekili Hüsrev Bey mektubun okunması meselesinin ve mektuba verilecek cevap konusunun çok nazik olduğunu; ancak Millet Meclisine böyle bir mektubun gelmesiyle tarihi bir durum oluştuğunu ve bunun millet namına ibraz edilmesi gerektiğini söylemiştir. Hüsrev Bey, meselenin şahısla değil de Hilâfetle ilgili olduğunu özellikle vurgulamıştır. Konya Milletvekili Vehbi Efendi de, "Beyefendiler, her ne suretle olursa olsun şu Meclise bir selâm ve bazı muvaffakiyat-ı tebrik zımında bir mektup gelmiş.. Rica ederim bu, o kadar uzun boylu düşünülecek bir şey değil. Riyasetten buna münasip olarak bir cevap, bizden de bir selâm ıblağı münasip olur kanaatindeyim⁵⁴." diyerek bir cevap verilmesi yönünde düşüncesini beyan etmiştir. Osman Bey ise verilecek karar konusunda Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerinin önemli olduğunu ve kararın onun tarafından verilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Sivas Milletvekili Emir Paşa ise gelen mektubun içeriğı hakkında bazı beyanlarda bulunmuştur: "Usulü müzakereye dair maruzatım olacak. Müsaade buyurun efendiler, bu gelen mektubu, Mecit Efendi Hazretlerinden gelen mektubu okuduk, mündericatını işittik. Süleyman Şahım merkadini bu millet azmile, sa'yü kurtardığından dolayı Heyeti Celilenize teşekkür ediyor. Şimdiye kadar bu milletin yapmış olduğu sa'yü, gayreti ve bu vatani altı yüz seneden beri başında tutan bu millet.. Daha bundan evvel daha büyükleri ve daha küçükleri teşvik etmek.. Bu millete teşekkür etmek lâzımdır diyorum ben.. Bunu yalnız boş bırakmamak için kalbinde bunu yazsın ve desin ki..". Edirne Milletvekili Şeref Bey de mektubu yazan Veliht Abdülmecid Efendi hakkındaki itirazlarını dile getirmiş ve Millet Vekillerine şöyle seslenmiştir; "Efendiler Meclisi âlinize bir zat bir mektup yazmış, evet bu mektup okunur. Ben ümit ederim ki Meclisi âlinin bu davaya başladığı günden sonuna kadar muhafaza ettiği vakarla.. Efendiler, 16 mart tarihinde altı asrın bütün Türk ve İslâm imanı yaşattığı İstanbul işgal olunurken ve sizin vekilleriniz sürüklenirken bu Efendi nerede idi?.. İzmit karşısında sizin efendiler; sizin sevkettiğiniz Anadolu'nun imanlı evlâdı İngilizlerle çarpışırken ve Mehmetçiğın kurşunu İngiliz'in kalbine girdiği vakit; İstanbul hastahanelerine gidip tebrik eden bu efendi idi; şimdi size mektup yazan." Malatya Millet Vekili Hoca Feyzi Efendi Bu mektubun cevabının 'Aleykümsselâm' olduğunu dile getirmiştir. Erzurum Milletvekili Salih Efendi de aynı fikirde bir beyanda bulunmuş okuduğı bir ayetten sonra "Sen buna tabisin. Size tahliye eden, size selâm veren bir adama aleykümselem dersiniz. Halk Hükümetine, hakçılık zihniyeti ile size bir müslüman bir selâm gönderirse siz de mukabele edersiniz. Selâm ve aleykümsselâm. Mesele bundan ibarettir vesselam." demiştir. Kırşehir Millet Vekili Müfit Efendi "Müzakeresini ve hatta ağza alınmasını tehlikeli addettiğimiz bu meselede iyi düşünmenizi istirham ederim. Cevap meselesinde Paşa Hazretlerinin buyurdıkları gibi bunda hem mazarrat vardır, hem de menfaat vardır. Bu menfaat ve mazarratı tefrik buyururken bize hatırlattılar ki mektubu yazarken; İngilizlerin ve mabeynin muhasarası altında yazdı;

⁵² İsmail Soysal (2000), a.g.e., s. 50-52.

⁵³ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II, C. XV, 133. İnikat, 3. Celse, s. 522.

⁵⁴ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II, C. XV, 133. İnikat, 3. Celse, s. 522.

kimsenin haberi olmaksızın mektubu yazdı. Böyle mektup yazdığından kendisini tebrik eder ve biz. bir cevap verecek olursak; eğer İngilizlerin haberi yokken yazdım, alenen cevap vermek suretiyle kendisini büyük bir tehlikeye düşürürüz. Bendeniz buna da taraftar değilim. Mademki Meclise bir mektup gelmiş. Anın hakkında bir karar ittihaz ederiz ne lâ ve ne de naam deriz. Zabıt ceridesine aleykümselam ve rahmetullahi ve berekâtühu. der geçeriz. Rica ederim, vaktimizi bu suretle geçinmiyelim.” demiş ve konunun farklı bir yönüne değinmiştir. Uzun süren tartışmalar sonucunda, “Riyaset-i Celile’ye Türkiye Büyük Millet Meclisinin Şehzade Abdulmecit Efendi Hazretleri tarafından mersul mektubuna cevap verilmesine lüzum yoktur. Celse-i aleniye ve evrakı varide meyanında kiraetle ruznameye devam olunmasına karar verilmesini teklif ederim⁵⁵.” denilerek mesele kapanmış ve Meclis tarafından herhangi bir cevap verilmesine gerek duyulmamıştır.

Ankara Antlaşması’na Göre Süleyman Şah Türbesi

Ankara Antlaşması’nın yapılması sürecinde ve sonrasında İngilizler Fransızlarla sürekli irtibat halinde olmuşlar ve bu konuda rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Faysal Türklerle Fransızlar arasında bir antlaşma yapılırsa, bunun etkisinin Irak bölgesinde görülebileceği ve Türklerin bu bölgede propaganda yapacakları endişesiyle İngilizleri sürekli uyarmıştır⁵⁶. Fransızlar antlaşma sonrasında İngilizlere bilgi ve güvence vermişlerdir.

Antlaşmanın 9. Maddesi Süleyman Şah Türbesi ve türbeye mücavir bölgenin statüsüyle ilgilidir. Bu maddeye göre “Sülâle-i Osmâniye’nin müessisi Sultan Osman’ın büyük pederi Süleyman Şah’ın Ca’ber Kalesi’nde kâin ve Türk mezarı namıyla ma’ruf merkad-i müstemlâtiyle beraber Türkiye’nin malı olarak kalacak ve Türkiye orada muhâfız ikâme ve Türk bayrağı keşide edebilecek”⁵⁷.

Antlaşmanın 9. maddesi gereği Süleyman Şah Türbesi’nin mülkiyeti ve idaresi Türkiye’ye verilmiştir. İngilizler Ankara Antlaşması’nın 9. maddesine itiraz etmişler ve “Böyle bir ayrıcalığın Türklere verilmesinden sonra müttefiklerin varlığının olduğu yerlerde Türklerin buna benzer haklar isteyebileceğini vurgulamışlardır. Böyle bir anlaşmanın Türklerle yapılmadan önce müttefiklere danışılmasını umduklarını belirtmişlerdir⁵⁸.” Hatta İngiliz kabinesinde, yapılan antlaşmadan dolayı Fransa’nın kınanması gerektiği söylenmiştir⁵⁹. Fransa Hükümeti antlaşma sonucunda İngilizlere izahatlarda bulunmuştur. İngilizler 9. madde ile ilgili endişelerini belirttiklerinde, Fransızlar bunun egemenlik ve bağımsızlık hakkından ziyade mülkiyet hakkıyla ilgili olduğunu dile getirmişler ve buraların duygusal nedenlerden dolayı Türklere bırakıldığını söyleyerek İngilizleri bu yönde ikna etmeye çalışmışlardır⁶⁰.

Antlaşmadan sonra Ankara Hükümeti harekete geçerek Ca’ber Kalesi ve Süleyman Şah Türbesi’nde güvenliğin sağlanması için gerekli önlemleri almak istemiştir. 1922 yılında Müdafaa-i Milliye Vekâleti’nden Suriye Cephesi Kumandanlığı’na yazılan resmi yazıda Ankara İtilafnâmesi’ne göre Ca’ber Kalesi’nde bulundurulmuş 15 kadar askerin ‘iaşesi ve elbası’ cihetiyle pek fena halde bulunduğu haber verilmektedir. Ağyara karşı bulunan hattın ‘ıslâh-ı hall-i vücûbu derkâr edilmesi’ lüzumu ve ona göre irâde-i keyfiyet buyrulması ve sonuç hakkında bilgi verilmesi istenmiştir⁶¹.

16/09/1922 tarihli Müdâfaa-i Milliye Vekaleti Celilesi’nden Hariciye Vekaleti’ne gönderilen yazıda “el-Cezire Cephesi Kumandanlığı’ndan Ca’ber Kalesi’ndeki muhafız efradın tebdili hakkında mevru bir başka surette leffen takdim kılındı. Hükümeti Milliyenin terakkisiyle nâmütenâsip ve şayân-ı hicap bir vaziyete maruz kalmamak için Miralay Mujan vasıtasıyla teşebbüsât-ı lâzımda bulunmuş ve neticesinin süratle istenmesi⁶²” Hâriciye Vekâleti’nden talep edilmiştir.

02.10.1922 tarihinde Müdâfaa-i Milliye Vekâleti Celilesi’nden Hariciye Vekâleti’ne gönderilen yazıda “Ca’ber Kalesi’ndeki muhâfız efradın tebdili için Hariciye Vekâlet-i Celilesi’nce Miralay Mujan nezdinde teşebbüsatta bulunulduğu 16.09.1338 (1922) tarihli ve 7927 numaralı tezkire-i âl-i ile rica edilmişti.” denilmiş ve teşebbüsât neticesinin süratle bildirilmesi istenmiştir⁶³.

05.10.1922 tarihinde Hâriciye Vekletinden Müdâfaa-i Milliye Vekalet-i Celilesine gönderilen cevabi yazıda, “Ca’ber Kalesi’ndeki muhafız efradımızın tebdilleri hususunda Miralay Mösyö Mujan’ın nezdinde teşebbüsatta bulunulduğu işârât-ı âliyyeleri üzerine kendisine te’kiden yazıldığı ve neticesinin Müdâfaa-i Milliye Vekâleti’ne bildirileceği 02/10/1338 (1922) tarih ve 8170 numaralı tezkere-i âliyyelerine cevaben arz olunur efendim⁶⁴” denilmiştir.

⁵⁵ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II, C. XV, 133. İnikat, 3. Celse, s. 525 ve 526.

⁵⁶ NA, CAB/24/129, C.P NO: 3485.

⁵⁷ CMD. 1556 Turkey No. 2 (1921), TBMM Zabıt Ceridesi, 103. İnikat, C. XIV, s. 26.

⁵⁸ NA, CAB/24/131, C.P. 3501.

⁵⁹ NA, CAB/23/27, C.B. 88.

⁶⁰ NA, CAB/24/131, C.P. 3501.

⁶¹ ATASE, İSH. 1547-25ab.

⁶² ATASE, İSH. 1547-115ac.

⁶³ ATASE, İSH. 1547-115ab.

⁶⁴ ATASE, İSH. 1547-115aa.

08/10/1338 (1922) tarihinde Müdâfaa-i Milliye Vekâlet-i Celilesi'nden el-Cezire Cephesi Kumandanlığı'na gönderilen resmi yazıda, "14/9/1338 tarih ve 2454 numaralı şifre üzerine Ca'ber Kalesi'ndeki muhafız efradın nokta-i nazar-ı âlileri dahilinde tebdili için Mösyö Muhan nezdinde teşebbüsatta bulunulduğu Hâriciye Vekâleti'ne yazılmış ve 2/10/1338(1922) tarihiyle te'kid edilmiş hâriciyeden alınan bir tezkirede ilk müracaat üzerine teşebbüsat-ı lâzimedede bulunulduğu vekâlete müracaat-ı karar edildiği bildirilmekte berâ-yı ma'lumat arz olunur. İntâc edildikde keyfiyet ayrıca bildirilecek efendim⁶⁵." denilmiştir.

Antlaşmanın 9. maddesine göre orada ikamet edecek muhafızların niteliği konusunda bazı kafa karışıklığı meydana gelmiştir. 10 Ocak 1922 tarihli ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nden Heyet-i Vekile Riyaset-i Celilesi'ne gönderilen bir yazıda 'Ankara Antlaşmasının 9. maddesine göre kullanılan gardiyan lafzının asker mi sivil mi, silahlı mı silahsız mı olup olmayacağı hakkında ihtilaf hasıl olmuştur denilmiştir⁶⁶.

18.01.1922 tarihinde Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Riyaseti'ne gönderilen yazıda Caber kalesinde bulundurulacak muhafız meselesi hakkındaki kararın Adana'daki Fransız mümessili Mösyö Laporta tarafından imzalanmış olduğu belirtilmektedir⁶⁷.

Hariciye Vekili tarafından 16 Ocak 1922 tarihinde buna verilen cevapta, antlaşmada muhafızların asker olup olmayacağı açık olmadığından, sivil gardiyan olması ve burada bulunacak muhafızların görevinin koruma olması nedeni ile de bu sivil gardiyanların silahlı olmaları gerektiği konusu vurgulanmıştır⁶⁸.

01.02.1922 tarihli Suriye'deki Tahdidi Hudut Komisyonu⁶⁹ reisliği tarafından Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Riyaseti'ne gönderilen 68 numaralı yazıda, tayin komisyonunun bir parça araziyi tetkik ettiği, bu komisyonun 10 Şubat tarihine kadar Kilis'e ulaşacağı, Kilis'te telgraf merkezi olmadığından haberleşmenin Antep kumandanlığı aracılığıyla yapılacağı belirtilmiştir⁷⁰.

01.03.1338(1922) tarihinde 548 numaralı şifre ile Müdâfaa-i Milliye Vekâleti'nden Suriye Cephesi Kumandanlığı'na gönderilen yazıda, Ca'ber Kalesi'ndeki müfrezenin gardiyanlarla tebdil edileceği, şimdilik bunun muvâfakatı hususunda imkan derecesinde sebat ve ısrar gösterileceği ve bu konunun Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Vekâleti ile de görüşüldüğü belirtilmiştir⁷¹.

Daha sonra Fransızlarla yapılan görüşmeler sonucunda Ca'ber Kalesi'nde bulundurulacak muhafızların jandarma olabileceğine karar verilmiştir ve bu karar 26 Nisan 1922 tarihinde Hâriciye Vekâleti tarafından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti'ne gönderilen bir yazı ile işleme konulmuştur⁷².

Ankara Hükümeti 7 Mayıs 1922 tarihinde yayınladığı kararname ile 'Ca'ber Kalesi ve Süleyman Şah merkadindeki muhafızların jandarmaya kalbini' ve 'Tahdid-i Hudut Komisyonu başkan ve üyeleriyle istişare etmek üzere de Muhiddin Paşa'nın görevlendirilmesini' kararlaştırmıştır⁷³.

Lozan Barış Konferansı görüşmeleri üç ayrı komisyon oluşturularak çalışmalarına başlamıştır. Birinci komisyon askerlikle ilgili işlere ve Boğazların statüsüne bakacak olup, başkanlığına İngiltere temsilcisi Lord Curzon getirilmiştir. Mali ve ekonomik sorunlarla ilgilenen ikinci komisyonun başına da Fransız M. Barare getirilmiştir. Azınlık ve diğer hukuki sorunlarla ilgilenen komisyonun başına ise İtalyan Garroni getirilmiştir.

8 Aralık 1922 tarihli "Boğazlar Rejimini İnceleme Komisyonu" görüşmelerinde Lord Curzon, müttefiklerin sundukları teklif için Türk tarafının çekincelerini cevapladıktan sonra, müttefiklerin direnmek zorunda oldukları bir hususu dile getirmiştir. Lord Curzon konuşmasında, "Biz savaş sırasında ölen kahraman askerlerimizin ve denizcilerimizin Türk ülkesinin çeşitli yerlerinde bulunan mezarlarını kapsayan toprakların, mülkiyetiyle birlikte müttefiklere verilmesini istemek zorundayız. Bizim için bu yerler kutsal topraklardır; ben bir çok defa ulusal duygulara seslenmiş olan Türk temsilci heyetinin, bu pek doğal isteği yerine getirmekte hiçbir itiraz öne sürmeyeceği kanısındayım⁷⁴." demiştir. İsmet Paşa Lord Curzon'un bu isteğine cevaben, mezarlara karşı saygı göstermenin Türklerin bir geleneği olduğunu belirterek Lord Curzon'dan "Müttefik askerlerinin ve

⁶⁵ ATASE, İSH. 1547-115.

⁶⁶ BCA, 030. 10. 00. 00. 262. 764. 5. 1. EK-32, BCA, 030. 10. 00. 00. 262. 764. 5. 2.

⁶⁷ ATASE, İSH. 630-50.

⁶⁸ BCA, 030. 10. 00. 00. 262. 764. 5. 3.

⁶⁹ 1922'de Türkiye ile Suriye sınırını belirlemek üzere bahsi geçen komisyon bir hudut(sınır) hukuku taslağı oluşturmuş, ancak 1926'daki Halep görüşmelerine kadar sınır ve arazi sorunu halledilememiştir. Bu taslak için bkz. ATASE, İSH. 630-55 ve ATASE, İSH. 55aa.

⁷⁰ ATASE, İSH. 630-53.

⁷¹ ATASE, İSH.1547-25ac.

⁷² BCA,030. 10. 00. 00. 262. 764. 5. 1.

⁷³ BCA, 030. 0. 018. 001. 001. 5. 14. 13.

⁷⁴ Seha L. Meray (1969), *Lozan Barış Konferansı*, C. I, K. I, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 174.

denizcilerinin gömülü bulunduğu toprağın mülkiyeti”, “*propriété-ownership*” teriminin gerçek anlamı üzerinde bir açıklama istemiştir. Lord Curzon, “egemenlik”, “*souveraineté*”, “*sovereignty*” teriminden ayrı olarak “mülkiyet” “*propriété*”, “*ownership*” terimini bilerek kullandığını ve bu konuda müttefiklerin düşüncesini tam olarak gösteren Sèvres Antlaşması’nın 18. maddesinin hazırlanması sırasında, bu sorunun enine boyuna tartışıldığını ifade etmiştir. Lord Curzon ayrıca müttefiklerin bugünkü isteklerinin de yine aynı olduğunu söylemiştir.

Fransız delegasyonunda M. Barrère, bu konuda “Müttefiklerin istediklerine benzer bir ayrıcalığı Fransız Hükümeti’nin yakın zamanlarda, Suriye’deki “Süleyman Şah’ın” mezarına ilişkin olarak Türkiye’ye tanıdığı olduğunu hatırlatmıştır. Lord Curzon, M. Barrère’in verdiği örneği destekleyecek başka bir örnek daha vermiştir: “Büyük İmparator Napoleon’un ömrünün son altı yılını geçirdiği Sainte-Hélène adasındaki toprağın mülkiyetini -içinde öldüğü evle birlikte- Kraliçe Victoria, sürekli olmak üzere, Fransız Hükümeti’ne bırakmıştır. Lord Curzon, Sainte-Hélène adasına yaptığı bir ziyarette, çok geniş olan bu toprağın Fransız Hükümeti’nin mülkiyetinde olduğunu ve orada Fransız konsolosunun oturmakta bulunduğunu görmüştür. Bu durumun, Gelibolu’nun durumu ile göze çarpar bir benzerliği olduğunu iddia etmiştir⁷⁵”.

144. madde olarak önerilen “Türkiye Hükümeti’nce verilecek arsalar içinde, özellikle İngiliz İmparatorluğu söz konusu olduğunda 3 nolu haritada gösterilmiş olan Anzak adlı kesim (Arıburnu) de bulunacaktır⁷⁶.” ifadesi 4 Şubat 1923’te İngilizlerin ve Türk tarafının yaptığı bazı ek tekliflerle yumuşatılmıştır ve son olarak da ‘Lozan Antlaşması’nın 129. Maddesi’ olarak kabul edilmiştir. Bu madde ile ilgili antlaşmada şu detaylar ortaya konmuştur:

“1. Bu toprak parçası, Barış Antlaşması’yla belirtilen amacından başka herhangi bir amaçla kullanılmayacaktır; bu yüzden, hiçbir askerlik ya da ticaret amacıyla ya da yukarıda belirtilen asıl amacı dışında kalan başka hiçbir amaçla kullanılmayacaktır.
2. Türk Hükümeti’nin, bu toprak parçasını “mezarlıkları da kapsamak üzere” denetlemeye her zaman hakkı olacaktır.
3. Mezarlıkları korumakla görevli sivil bekçilerin sayısı, mezarlık başına bir bekçiden çok olmayacaktır. Mezarlıklar dışındaki toprak parçası için ayrıca bekçiler bulunmayacaktır.
4. Bu toprak parçasında, ister mezarlıklar içinde ister dışında, yalnız bekçiler için kesin olarak gerekli konutlardan başka konutlar yapılmayacaktır.
5. Bu toprak parçasının kıyısında insan ya da yük yüklemeyi ya da karaya çıkartmayı kolaylaştırabilecek hiçbir rıhtım, dalgakıran ya da iskele yapılmayacaktır.
6. Bu toprak parçasını ziyaret için gerekli bütün işlemler yalnız Boğazların iç kıyısında yapılabilecek ve bu toprak parçasına Adalar Denizi kıyısından girmeye, ancak bu işlemlerin tamamlanmasından sonra izin verilecektir.
7. Bu toprak parçasını ziyaret isteğinde bulunanlar silahlı olmayacaklardır; Türk Hükümeti’nin bu yasağın uygulanmasını denetlemeye hakkı olacaktır.
8. Türk Hükümeti, elli kişiyi aşan ziyaretçi topluluklarının gelişinden en bir hafta önce haberli kılınacaktır⁷⁷.” Böylece Arıburnu’nun mülkiyet hakkı değilse de özel kullanım hakkı İngilizlere verilmiştir.

Lozan Antlaşması 24 Temmuz 1923’te imzalanmıştı. Yaklaşık bir ay sonra Türkiye’de antlaşma metni ve antlaşmanın ekleri Fransızcadan Türkçeye çevrildikten sonra, bunlar Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne 21 Ağustos 1923 günü sunulmuş, 22-23 Ağustosta bu konuda Mecliste yapılan uzun görüşmeler sonucunda antlaşma 23 Ağustosta imzalanmıştır. Böylelikle Fransızlar ile yapılan Ankara Antlaşması, Lozan Antlaşması’nın birinci bölümünün ‘Topraklarla İlgili Hükümler’ kısmının 3. Maddesinde, “Karedeniz’den İran’a kadar Türkiye sınırı şu şekilde uzanmakta, Suriye ile 20 Ekim 1921 günü yapılan Fansa-Türkiye Antlaşmasının 8. Maddesinde tarif edilmiştir⁷⁸.” denilerek teyit edilmiştir.

Sonuç

Süleyman Şah’ın kabrinin bulunduğu ‘Türk Mezarı’ olarak kabul edilen mekan Türkiye Selçuklularının son zamanlarından itibaren Türk tarihi açısından büyük bir öneme sahip olagelmiştir. Aslında bugün dahi tarihçiler arasında bu mezarda yatan kişinin kim olduğu, bu mezarın gerçekten de Süleyman Şah’a ait olup olmadığı konusunda tartışmalar mevcuttur. Ancak gerek Osmanlı Devleti döneminde gerekse de Cumhuriyet devrinde özellikle devlet adamları gözünde bu ‘Türk Mezarının’ Osmanlı Devleti’nin kurucusu Osman Bey’in dedesi olarak kabul edilen Süleyman Şah’a ait olduğu kanaati hâkim olmuştur.

Süleyman Şah’a ait olan mezar, Cumhuriyet döneminde türbenin ikinci defa taşınması olayına kadar(1975) Caber Kalesi bölgesinde bulunmaktaydı. Caber bölgesi Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetine I. Selim döneminde girmiştir. Osmanlı Devleti zamanında ‘Türk Mezarı’ ile ilgili ilk düzenli çalışmanın Sultan

⁷⁵ Seha L. Meray(1969), a.g.e., C. I, K. I, s. 176.

⁷⁶ NA, CAB/24/158, 595, P. 81.

⁷⁷ NA, CAB/24/164, P. 97 - 99.

⁷⁸ NA, CAB/24/164, C.P. 64 (24).

II. Abdülhamit devrinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Sultan II. Abdülhamit döneminde Caber Kalesi'nde bulunan Süleyman Şah'a ait olan mezar üzerine düzenli bir türbenin inşa edilmesine yönelik ilk talep Halep Vilayet Meclisi'nden gelmiş ve ardından Dahiliye Nezareti, Sadaret ve Mabeyn-i Hümayun Baş Kitabet makamları arasındaki yazışmalar sonucunda Süleyman Şah'ın şan ve şerefine layık bir türbenin inşasına karar verilmiştir. Türbenin inşası öncesinde öncelikle Zor Sancağı'ndan gönderilen keşif defteri ve masraf kalemi değerlendirilmiş ve bu çerçevede türbenin inşası için Kırk dokuz bin yüz kırk beş kuruş bütçenin gerekli olduğu tespit edilmiştir. Bu gidere ilaveten türbenin muhafazası için bir onbaşı takımının oraya yerleştirilmesi, temizlik ve diğer bakım işlerini yerine getirmek üzere de bir türbedarın görevlendirilmesi talep edilmiştir. Sonuçta Sultan II. Abdülhamit'in emriyle krokisi çizilen türbe Halep Valisi Cemil Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre türbenin inşa edildiği tarih 1892'dir. Sultan II. Abdülhamit devrinde türbe inşa edilse de 1910 yılındaki yazışmalara bakılırsa türbenin pek düzenli olmadığı ve Süleyman Şah'ın şanına layık vaziyette bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu minvalde Dâhiliye Nezareti ile Halep Vilayet Meclisi arasındaki yazışmalar incelendiğinde Vilayet Meclisinin türbenin etrafının düzenlenmesi için Dâhiliye Nezareti'nden maddi kaynak ve yardım talep ettiği anlaşılmakta, Dâhiliye Nezareti de buna verdiği cevapta tamir ve onarımın yapılabilmesi için öncelikle 'keşfinin icrasıyla mikdâr-ı masârının' belirlenerek merkeze gönderilmesinin lüzumuna işaret etmektedir. Bu konuyla ilgili yine Dâhiliye Nezareti ile Sadaret makamı arasındaki yazışmalarda türbe için yapılacak masrafın bizzat padişahın özel bütçesinden (Ceb-i Hümayun) karşılanması hususunun dile getirildiği görülmekte ve bunun içinde öncelikle türbedeki keşif işlemlerinin yapılması, masrafların ayrıntılı tespiti ile evrak keşfinin irsali sorununun halledilmesi istenmektedir. Ancak sonuç olarak bu dönemde (Sultan V. Mehmet Reşat dönemi) türbe için talep edilen tamiratın ve süslemenin yapıldığına dair bir kayda rastlanmamıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Sykes-Picot Antlaşması'na göre Suriye toprakları Fransız işgal sahası olarak belirlenmiş ve Mondros Mütarekesi rejimine göre de bu bölge Fransızların denetimine bırakılmıştır. Mondros koşullarına göre Süleyman Şah'ın türbesinin yer aldığı Caber bölgesi de Fransız boyunduruğu altına girerek müstemleke konumuna gelmiştir.

Milli Mücadele döneminde Fransızlar Anadolu'nun güney kısımları ile Suriye ve Lübnan topraklarının tamamını işgal etmişlerdir. Ankara'da canlanan milli hareket, İngiliz hegemonyasına karşı Fransa'yı bir denge unsuru olarak kullanmaya özen göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Ankara Hükümeti, San Remo'daki görüşmeler sırasında Fransızların güney bölgelerindeki nüfuzunu pekiştirmesini engellemek için çeşitli manevralar ortaya koymuştur. Bu çerçevede Fransızların silah sevkiyatını gerçekleştirdikleri demir yollarını bloke etmek için Suriye'deki Araplar Fransızlara karşı kıskırtılmış ve Fransızlar da bunu engellemeye yönelik bir önlem almak bakımından Kilikya bölgesinde karşı saldırıda bulunmuştur. Bu saldırı esnasında da ağır kayıplar veren Fransa gerek Suriye'de gerekse de güney Anadolu'da bulunduğu konum itibarıyla köşeye sıkışmış ve bu durum dolayısıyla Fransız kamuoyunda büyük bir tepki oluşmuştur. Bu gelişmelere ek olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli ticari faaliyetlerde bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransız Çıkarları Topluluğu'nun(Groupement des Interets Français dans l'Empire Otoman) Fransız Hükümeti'ne yaptığı baskı sonucunda Picot Sivas'a milli hareket temsilcileri ile görüşmeye gitmiştir. Fransızlar Robert de Caix öncülüğünde bir kurul oluşturarak Ankara Hükümeti ile görüşmek için harekete geçmişler ve Fransa'nın Lübnan ve Suriye Yüksek Komiseri General Gouraud'un girişimiyle Fransa ile TBMM Hükümeti arasında 23 Mayıs 1920'de 29 Mayıs gecesinden başlamak üzere 20 günlük bir ateşkes imzalanmıştır. Bu süreçte İngiltere TBMM Hükümeti'ne hiçbir şekilde sıcak bakmamasına rağmen Fransa, TBMM Hükümeti'nin varlığını de facto olarak tanımıştır. Her ne kadar Sevr Antlaşması'ndan hemen önce Fransızlar bu ateşkesi bozsalar da Anadolu'daki milli hareket güçlendikçe ve batı cephesinde Yunanlılara karşı başarılar kazandıkça bu gelişmeler Fransa'nın TBMM'yi resmi ve hukuki zeminde tanımaya ortam hazırlamıştır. Tabii ki bu çerçevede Fransız-İngiliz anlaşmazlığı ve aralarında gizli rekabetle meydana gelen ihtilaf da Türkiye Fransa ilişkilerinin pozitif yönde gelişmesine sebebiyet vermiştir. I. İnönü Savaşı'ndan sonra Londra'da Sevr'in yeniden görüşülmesi ve kısmi olarak esnetilmesi anlamına gelen barış koşulları, Ankara Hükümeti'nin milli istiklal hedeflerine uygun düşmediğinden reddedilmiştir. Fakat Ankara Hükümeti temsilcisi ve Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey Milli Mücadele'yi kesin olarak sonlandırma düşüncesiyle hareket ederek Fransa başbakanı Brianda ile gizli bir anlaşma imzalamıştır ve bu anlaşmada Türkiye-Suriye sınırı da belirlenmiştir. Bu sınırlar içerisinde Süleyman Şah Türbesi'nin de bulunduğu Caber Kalesi ve civarı yer almamış ve bu bölge Türkiye'nin sınırları dışında bırakılmıştır. TBMM'de bu anlaşma Misak-ı Milli'ye aykırı bulunarak reddedilmiş ve geçerli bir anlaşma olarak kabul görmemiştir. Daha sonra Bekir Sami Bey ile Briand arasında imzalanan anlaşma TBMM'de Misak-ı Milliye göre yeniden düzenlenmiş ve 18 Mayıs 1921 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri Münir Erteğin Bey tarafından Fransız Doğu Ordusu I. Tümen Komutanı General Dufieux'a teslim edilmiştir. Bu yeni barış taslağına göre Türkiye-Suriye sınırı belirlenirken Caber Kalesi'ni de içine alan bölge Türkiye sınırları

içerisinde değerlendirilmiştir. Ankara Hükümeti'nin Misak-ı Milli çerçevesindeki bu yeni şartları üst düzey Fransız yetkililerinin tepkisine neden olsa da Fransa Başbakanı Briand Ankara ile anlaşma konusunda kararlı bir tutum sergilemiş ve dışişleri eski bakanı ve iş adamı M. Franklin Bouillon'u Fransa Hükümeti adına Ankara'ya göndermiştir. Bouillon'un temasları 9 Haziran 1921'de başlamış ve karşılıklı olarak iki taraf yapılacak olan barışta kendi devletlerinin taleplerini iletmiştir. Ankara Hükümeti bu taslak metnin 6. Maddesinde Süleyman Şah Türbesi'nin bulunduğu mekânın Türkiye'ye bırakılmasını, türbenin muhafızlar tarafından korunmasını ve türbeye bir Türk bayrağının çekilmesini teklif etmiş ve bu öneri bahsi geçen görüşmeyi takip eden günlerde Fransız Hükümet temsilcileri tarafından kabul edilmiştir. Fransız tarafı TBMM ordusunun Kütahya-Eskişehir Savaşlarında yenilmesinden sonra olgunlaştırılmaya çalışılan bahsi geçen metne ve barış görüşmelerine mesafeli yaklaşımlar da Sakarya Savaşı'nın (23 Ağustos-13 Eylül 1921) Türk ordusunun kesin zaferi ile neticelenmesi sonucunda TBMM ile barış masasına oturmuş ve 20 Ekim 1921 tarihinde Türkiye ile Fransa arasında Ankara Antlaşması imzalanmıştır⁷⁹.

Ankara Antlaşması'nın 9. Maddesinde, "Osmanlı hanedanının kurucusu Sultan Osman'ın büyük babası Süleyman Şah'ın Caber Kalesi'nde bulunan ve Türk mezarı adı ile tanınan kabri, çevresiyle birlikte Türkiye'nin malı olarak kalacak Türkiye orada koruyucular bulundurup Türk bayrağını çekebilecektir⁸⁰." denilerek Ankara Hükümeti'nin Misak-ı Milli doğrultusundaki talebi karşılanmıştır.

1922'de Ankara Antlaşması'nın belirlediği sınır meselelerini halletmek üzere bir Tahdit-i Hudut Komisyonu oluşturulsa da bu komisyon istenilen sonuca ulaşamamıştır. 1922 yılında Ankara Antlaşması'nın 9. Maddesinde belirlenen Süleyman Şah Türbesini koruyacak olan muhafızların sivil mi yoksa silahlı jandarma mı olacağı meselesi Türkiye ile Fransa arasında bir sorun teşkil etmiş; ancak bu mesele iki taraf temsilcilerinin müzakereleri sonucunda Türkiye'nin lehine çözümlenmiştir.

Lozan Barış Antlaşması'nda arazi meseleleri görüşülürken Türkiye-Suriye sınırı Ankara Antlaşması'nın 8. Maddesi teyit edilerek belirlenmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nda Ankara Antlaşması'nın 9. Maddesi ayrıca gündeme gelmemiştir; fakat Lozan müzakereleri incelendiğinde açıkça görülmektedir ki Türkiye ile Suriye arasındaki meselelerde temel referans noktası Türkiye ile Fransa arasında imzalanmış olan Ankara Antlaşması'dır. Lozan Antlaşması'nın müzakereleri esnasında İngiltere, Fransa ve TBMM temsilcileri arasındaki çeşitli toprak meselelerinin halli ile ilgili yapılan değerlendirmelerde Fransızların Ankara Antlaşması'nın 9. maddesinde Türk tarafına tanıdığı Caber Kalesi'ndeki Türk Mezarı ile ilgili statüye ve imtiyaza vurgu yapılmıştır. Bu meyanda Türkiye'ye Fransızların Caber Kalesi'nde bulunan Süleyman Şah Türbesi ile ilgili tanıdıkları hakların, İngilizlere Gelibolu'daki Arıburnu'nda tanınması istenmiş ve sonuçta Lozan Barış Antlaşması'nın 129. Maddesine göre İngilizler Arıburnu'nda bir 'egemenlik ya da mülkiyet' hakkı elde etmeseler bile Arıburnu'nun özel yönetimine dair çeşitli imtiyazlara sahip olmuşlardır.

Ankara Antlaşması, Lozan Barış Antlaşması ve daha sonraki yıllarda Türkiye ile Fransa ve Türkiye ile Suriye Arap Cumhuriyeti arasında yapılan ikili antlaşmalar çerçevesinde Caber Kalesi'ndeki Süleyman Şah Türbesi'nin konumu ve statüsü tespit ve tayin edilmiştir. Türbe 1975'te Halep'e bağlı Karakozak mevkiine taşınana kadar Caber Kalesi civarındaki Süleyman Şah Türbesinin bulunduğu arazi Türkiye'nin bir eksklav hakkı olarak varlığını sürdürmüştür. Bu statü daha sonraki yerler için de geçerliliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

Arşivler

ATASE

ATASE, İSH. 630-55.

ATASE, İSH. 55aa.

ATASE, İSH. 630-53.

ATASE, İSH.1547-25ac.

ATASE, İSH. 1547-25ab.

ATASE, İSH. 1547-115ac.

ATASE, İSH. 1547-115ab.

ATASE, İSH. 1547-115aa.

ATASE, İSH. 1547-115.

ATASE, İSH. 630-50.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 030. 10. 0. 0. 262. 764. 3, 1.

⁷⁹ Bu konuda özlü bir değerlendirme için bkz. Yakup Kaya, Görkem Ozan Özalp (2015), *Süleyman Şah Türbesi/Bir Vatan Toprağı*, Ankara: Atlas Yayınları, I. Baskı, s. 53-74.

⁸⁰ İsmail Soysal (2000), a.g.e., s. 50-52.

BCA, 030. 10. 0. 0. 262. 764. 3, 2.
BCA, 030. 10. 0. 0. 262. 764. 3.
BCA, 030. 10. 00. 00. 262. 764. 5. 1.
BCA, 030. 10. 00. 00. 262. 764. 5. 2.
BCA, 030. 10. 00. 00. 262. 764. 5. 3.
BCA,030. 10. 00. 00. 262. 764. 5. 1.
BCA, 030. 0. 018. 001. 001. 5. 14. 13.
BCA, 030. 0. 018. 001. 001. 7. 29.12.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, İ. DH. 849. 068137. 002. 001.
BOA, İ. DH. 924. 73.248. 001. 001.
BOA, İ. DH. 924. 732.48. 001. 001.002.
BOA, İ. DH. 849. 068137. 001. 001.
BOA, İ. DH. 924. 73248. 004. 001.
BOA, İ. DH. 924. 732.48. 002. 001.
BOA, İ. DH. 924. 73248. 005, 7.
BOA, İ. DH. 924. 73248. 007.
BOA, İ. DH. 924. 73248. 003. 001.
BOA, İ. DH. 924. 73248. 006. 001.
BOA, İ. DH. 924. 732.48. 001. 001.
BOA, İ. DH. 924. 732.48. 001. 001.
BOA, İ. DH. 33. 7(Img 43541).
BOA, İ. DH. 33. 7(Img 43542).
BOA, İ. DH. 33. 7 (Img 43545).
BOA, İ. DH. 33. 7(43546).
BOA, BEO. 38210. 286560. 003. 001.
BOA, BEO. 38210. 286560. 002. 001.
BOA, BEO, 38210. 286560. 001. 001.
BOA, BEO. 38210. 286560. 001. 002.
BOA, BEO. 38210. 286560. 002. 001.
BOA, BEO. 38210. 286560. 002. 002.
BOA, İ. DH. 33. 7 (Img 43547).
BOA, İ. DH. 33. 7 (Img 43548).
BOA, BEO. 38210. 286560. 001. 001.

The National Archives

NA, CAB/24/129, C.P. 3500.
NA, CAB/24/131, C.P. 3501.
NA, CAB/24/129, C.P. 3447.
NA, CAB/24/129, C.P. 3447. s. 6.
NA, CAB/24/129, C.P. 3500.
NA, CAB/24/131, C.P. 3501 s. 13.
NA, CAB/24/129, C.P. 3500, s. 1 ve 2.
NA, CAB/24/131, C.P. 3501, s. 12.
CMD. 1556 Turkey No: 2 (1921).
NA, CAB/24/129, C.P NO: 3485.
CMD. 1556 Turkey No. 2 (1921).
NA, CAB/24/131, C.P. 3501.
NA, CAB/23/27, C.B. 88.
NA, CAB/24/131, C.P. 3501.
NA, CAB/24/158, 595, P. 81.
NA, CAB/24/164, P. 97 - 99.
NA, CAB/24/164, C.P. 64 (24).

II- Resmi Yayınlar

TBMM Gizli Celse zabıtları,II, C. XIII, s. 301.
TBMM Gizli Celse zabıtları,II, C. XIII, s. 301.
TBMM Gizli Celse zabıtları,II, C. XIII, s. 290.
TBMM Gizli Celse Zabıtları, II, C. XIII, s. 292.
TBMM Gizli Celse Zabıtları,II, C. XIII, s. 313.
TBMM Zabıt Ceridesi, 103. İnikat, C. XIV, s. 26.
TBMM Gizli Celse zabıtları, II, C. XI, s.128.
TBMM Gizli Celse Zabıtları, II, C. XV, 133. İnikat, 3. Celse, s. 522.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, II, C. XV, 133. İnikat, 3. Celse, s. 522.
TBMM Gizli Celse Zabıtları, II, C. XV, 133. İnikat, 3. Celse, s. 525 ve 526.

III- Kitaplar ve Makaleler

- AKŞİN, Aptülahat (1991), *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
ATATÜRK, Mustafa Kemal(1969), *Nutuk*, Cilt. II, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
BOZKURT, Abdurrahman(2010), "İtilaf Devletlerinin Türk-Yunan Savaşı'nda Tarafsızlık İlanı (13 Mayıs 1921), Ankara: *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 26, S. 76.
GÖNLÜBOL, Mehmet, Cem Sar(2013), *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınevi.
KAYA, Yakup, Görkem Ozan Özalp(2015), *Süleyman Şah Türbesi/Bir Vatan Toprağı*, Ankara: Atlas Yayınları.
MERAY, Seha L.(1969), *Lozan Barış Konferansı*, C. I, K. I, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
SONYEL, Salahi R.(2003), *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
SOYSAL, İsmail (2000), *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
SÜKAN, Bige(2011), "Millî Mücadele Döneminde Türk-Fransız İlişkileri", *90. Yılında Millî Mücadele Sempozyumları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
TANERİ, Aydın(1992), "Ca'ber Kalesi", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt VI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı(1998). *Osmanlı Tarihi*, Cilt. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
YAVUZ, Bige(1996), "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşamaları", *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu 9-11 Eylül 1991*, C. II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
YAVUZ, Bige(1994), *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

IV- İnternet

<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/FRUS.FRUS1919Parisv05>, 25.10.2014, 17.00.